

dorpsvisie Westernieland

t is de lucht achter oethoezen
t is t torentje van spiek
t is de weg van lains noar klooster
en de westpolder langs de diek

t binnen de meulens en de moaren
t binnen de kerken en de beurgn
t is t laand woar ik as kind
nog niks begreep van pien of zurgen

...

de wilde plann dijk had
komt sikkom niks meer van terecht
totdat de nacht van t hogelaand
n donker klaid over ons legt

dat is mien laand, mien hogelaand

Ede Staal

“ Vrijheid in verscheidenheid
tussen wierden en wad

inhoudsopgave

1	inleiding	6
	aanleiding	8
	aanpak	8
	leeswijzer	11
2	visie	12
	vrijheid in verscheidenheid tussen wierden en wad	14
	<i>visiekaart</i>	16
3	mien westernijlaand	18
	kwaliteiten van dorp en landschap als vertrekpunt	20
	<i>kwaliteitskaarten</i>	26
4	onderwerpen en ambities	28
	kalm aan!	32
	mien hoogelaand	38
	ons dorp, mien thoes	44
	pronkjewail in gruine raand	48
	mit en veur mekoar	52
	nije energie	58
5	uitvoering	62
	benadering	64
	projectenoverzicht	66
6	bijlage verslag dorpsavond 3 juli 2024	68

1

inleiding

aanleiding

Voor u ligt de dorpsvisie Westernieland. Samen met de gemeente Het Hogeland en ondersteund door Stichting Libau, hebben de bewoners van Westernieland, nagedacht over hun dorp. Waar zijn we blij mee, wat zou wel anders mogen en wat zouden we heel graag willen? In een aantal sessies hebben wij deze vragen verkend en op basis hiervan de voor u liggende visie opgesteld.

Deze visie willen we gebruiken om met partners zoals de gemeente in gesprek te gaan om te kijken hoe we de visie kunnen realiseren; samen op weg naar een Westernieland waar het voor alle generaties fijn wonen en werken is en waar bezoekers ook kunnen genieten.

aanpak

Dorpsbelangen Westernieland stuurde juni 2021 een herhaalde oproep aan de gemeente Het Hogeland om de Dirk Wierengastraat te verbeteren en snelheidsbeperkende maatregelen in Westernieland aan te brengen. De gemeente antwoordde in december 2021 dat zij graag met het dorp in gesprek wilden gaan om een breed gedragen dorpsomgevingsplan op te stellen. Dorpsbelangen heeft dat aanbod enthousiast omarmd ook omdat de visie van dorpsbelangen verlopen was. En zo begon een comité van dorpsbelangen, de gemeente en Libau aan een gezamenlijk traject om een nieuw plan op te stellen.

We zijn dit traject februari 2023 gestart met een lezing van Ben Westerink (auteur van [Wierdenlandschap](#)) over het ontstaan en de ontwikkeling van het landschap van Westernieland. Deze presentatie was aanleiding

voor een gesprek met circa 20 deelnemers over wat we allemaal zo mooi vinden aan ons dorp hetgeen verwerkt is in de kwaliteitenkaart.

Een tweede sessie ging over verbeterpunten, kansen en ontwikkelingen. Wederom waren er ongeveer 20 deelnemers die geanimeerd met elkaar in gesprek gingen en hun ideeën spuiden wat uiteindelijk ook zijn weerslag kreeg in aparte kaarten.

Alle ideeën zijn gegroepeerd waarbij we op 6 thema's uitkwamen. De eerste uitwerking van deze thema's hebben we verwerkt in een conceptversie die in juli 2024 met een 40-tal bewoners besproken is. Een verslag van deze avond is als bijlage toegevoegd.

Dit zegt de gemeente Hogeland:

“We helpen onze inwoners in hun ondernemerschap en daadkracht om hun leefomgeving nog aantrekkelijker te maken. We stellen organisaties in staat om zelf regie te nemen in de opgaven die zij belangrijk vinden.”

Dit is de werkwijze van de gemeente in haar ‘Visie 2050: kop op ‘t Hogeland’ (onderdeel van de omgevingsvisie) in de geest van de Omgevingswet.

“Wat we doen, doen we samen en doen we goed. We zijn een gemeente die ruimte geeft en ruimte biedt aan initiatieven die de toekomst van onze gemeente versterken, ruimte voor innovaties en flexibiliteit.” (p. 20-21)

leeswijzer

In hoofdstuk 2 vertellen we onze visie op de toekomst van Westernieland. Deze sluiten we af met een visiekaart, waarop alle ideeën staan afgebeeld.

In hoofdstuk 3 vertellen we het unieke verhaal van het ontstaan van Westernieland. Aangevuld met de ervaringen van bewoners maken we twee zogenaamde kwaliteitskaarten. Deze tonen de belangrijkste kwaliteiten van ons dorp en de omgeving.

In hoofdstuk 4 bouwen we verder op deze kwaliteiten. Voor zes onderwerpen geven we aan waar we nu staan, waar we naar toe willen en welke stappen dan mogelijk zijn om de visie te realiseren. Voor elk thema hebben we een kanskaart gemaakt. Deze kaartjes samen zijn de visiekaart.

De 6 onderwerpen zijn:

1. kalm aan (inrichting, verkeer en veiligheid)
2. mien hoogelaand (recreatie)
3. ons dorp, mien thoës (wonen)
4. pronkjewail in gruine raand (groen)
5. mit en veur mekoar (sociale leven)
6. nije energie (energietransitie)

In hoofdstuk 5 beschrijven we hoe de uitvoering van dit alles eruit zou kunnen zien via onze benadering en projecten.

In hoofdstuk 6 staat als bijlage het verslag van de dorpsavond 3 juli 2024.

2

visie

A landscape photograph showing a vast field of golden corn in the foreground. In the middle ground, there is a line of green trees and a dark-roofed barn on the left. The sky is filled with heavy, grey clouds, suggesting an overcast day. The text is overlaid in the lower-left quadrant of the image.

vrijheid in verscheidenheid
tussen wierden en wad

vrijheid in verscheidenheid tussen wierden en wad

Als dorp willen wij ons inzetten zodat Westernieland een veilige groene prettige plek is voor jong en oud om duurzaam te wonen en te recreëren en samen te leven. Ons motto is: Vrijheid in verscheidenheid tussen Wierden en Wad.

Het Groningse Hogeland is karakteristiek en uniek qua inrichting en beleving. Ede Staal beschrijft dit heel mooi in zijn liedje *'t Hogelaand*. De woningen, boerderijen en kerken zijn vaak typisch Gronings. Verder zijn rust en ruimte kenmerkend voor ons dorp; letterlijk en figuurlijk. Het open landschap met mooie luchten en vergezichten wordt bewoond door mensen die elkaar de ruimte gunnen. Ieder mag doen zoals hij of zij wil; er is geen sociale druk terwijl er wel naar elkaar wordt omgezien. De bewoners van Westernieland zijn een mix van jong en oud, van mensen die hier geboren zijn en mensen

die er bewust voor hebben gekozen om in dit mooie dorp te komen wonen. Die vrijheid in verscheidenheid is ons lief en willen wij koesteren.

Wel blijft het belangrijk dat de sociale samenhang blijft bestaan. Ons dorp, met maar circa 240 inwoners, bruist niet van de activiteiten zoals Pieterburen, Den Andel of Eenrum. Sommige bewoners zijn actief in verenigingen. Veel bewoners ontmoeten elkaar spontaan bij de speeltuin, de bakker of het hotel, maar nog vaker tijdens een ommetje door het dorp. Het is dan ook van belang om de condities voor deze ontmoetingen te versterken. Dit onder andere door de doorgaande wegen weer om te vormen naar echte dorpsstraten waar mensen aan wonen en werken, waar je elkaar kunt ontmoeten en waar je veilig door heen kunt reizen.

Tegelijkertijd willen we ‘ons Hogelaand’ groener maken door het parelsnoer van fraaie landschapselementen en vergezichten te versterken en beleefbaar te maken, wat ons dorp bovendien aantrekkelijker maakt voor bezoekers. Maar ook is het van belang om ervoor te zorgen dat in deze tijden van vergrijzing, jonge mensen de kans hebben om hier te blijven wonen en oude mensen goed hun oude dag hier kunnen doorbrengen. Daarnaast moeten ook wij, gezien de klimaatopgave, kijken hoe we minder afhankelijk worden van fossiele brandstoffen.

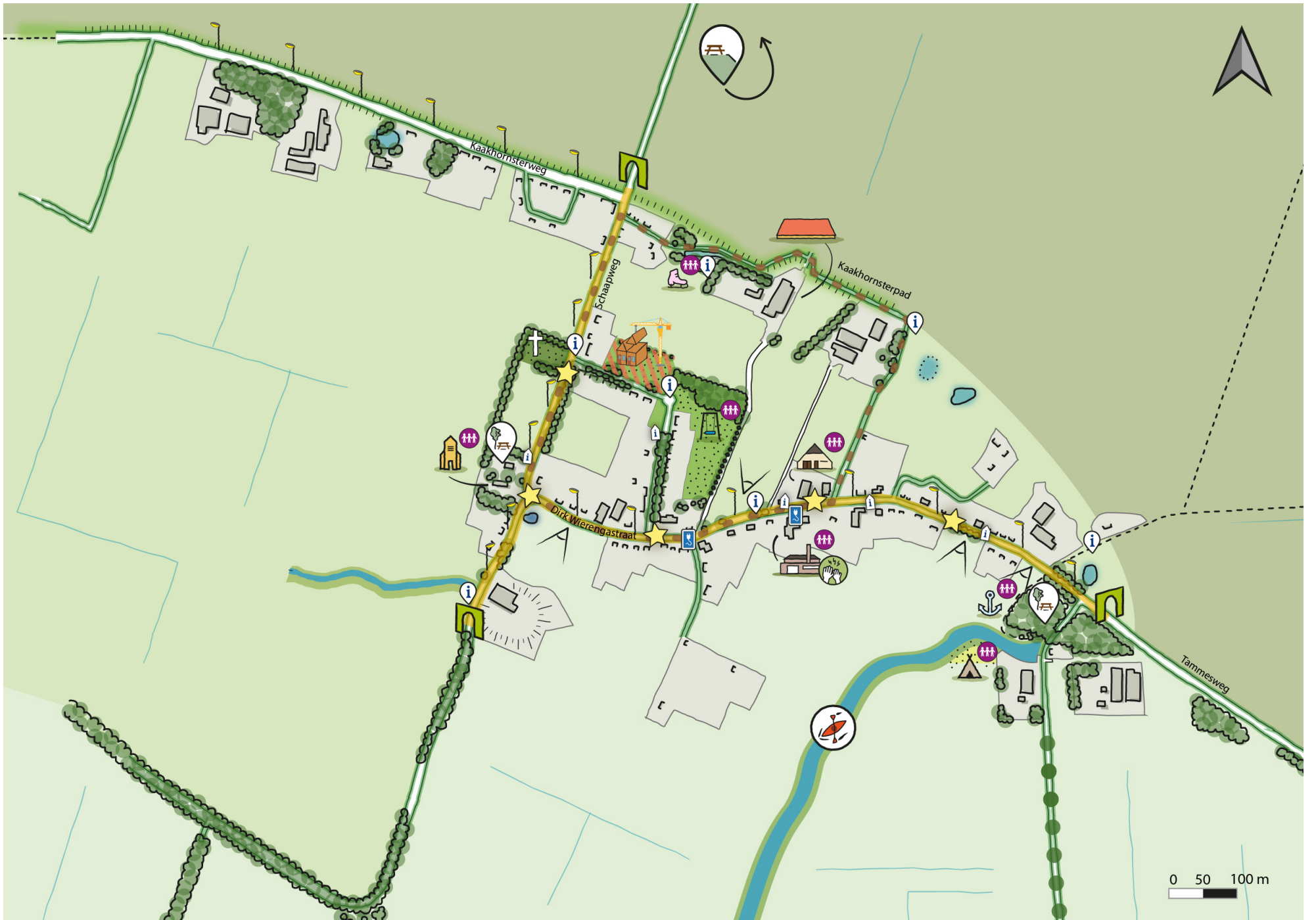
Opdat wij, de Westernielanders en de bezoekers, nog maar lang mogen blijven genieten van “ons Hogelaand”.

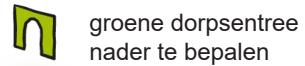
Dit zegt de gemeente Hogeland:

“De dorpen zijn een vertrouwde plek om te wonen en te leven” schetst de gemeente in haar ‘Visie 2050: de kop op ’t Hogeland’ in de omgevingsvisie.

“We zijn in staat geweest om in onze dorpen het straatbeeld te verrijken: met soms bijzondere architectonische parels, met meer biodiversiteit en klimaatadaptief. En dat lukt omdat we in staat zijn verder en breder te kijken. We verbinden kansen op allerlei terreinen aan elkaar: economie, duurzaamheid, recreatie, ruimtelijke kwaliteit, biodiversiteit, veiligheid, bereikbaarheid etc. Zo zijn onze dorpen letterlijk en figuurlijk bloeiende leefgemeenschappen!” (p. 22)

Visiekaart: kaalm aan!

groene dorpsentree
nader te bepalen

aantrekkelijke
verblijfsplekken

veilige en vloeiende
doorstroming

mien westernijland

bestaande wandelroutes

knooppunt met
route-informatie en
verhalen

rustpunt op de zeedijk

belevingsplek met
verhaal

aanduiding oude
functies panden

nieuwe kanoroute

vergroten recreatief
gebruik dorpshaven e.o.

koesteren dorpsommetje
en speeltuin

ons dorp mien thoës

onbebouwde vlakken met
woonbestemming

ondersteunen opknappen
kluspanen

pronkjewail in gruine raand

verhogen biodiversiteit
bloemenrijk bermbeheer
openbare wegen

verhogen biodiversiteit
dorpsbos en -haven

verhogen biodiversiteit
oude dijken en kolken

Wenselijke boombeplanting
Hiddingezijsterweg

nije energie

openbare laadpalen

verkennend gesprek
collectieve opwekking

slimme straatverlichting

mit en veur mekoar

locaties gezamenlijk
organiseren en promoten
evenementen

overig

begraafplaats

addingaheerd

dorpshuis diekstaal

café de oude smidse

kerk

schaatsbaan

camping

uitzicht

▲ *Legenda Visiekaart.*

◀ *Visiekaart Westernieland. Voor elk thema hebben we een kanskaart gemaakt. Deze kaarten samen zijn de visiekaart.*

3

mien westernijlaand

kwaliteiten van dorp en landschap
als vertrekpunt

kwaliteiten van dorp en landschap als vertrekpunt

Écht Westernieland

Hier vertellen we kort het unieke verhaal van het ontstaan van Westernieland. Zo begrijpen we wat Westernieland nu zo écht Westernieland maakt. We baseren deze tekst onder andere op de presentatie die Ben Westerink tijdens de eerste werksessie met het dorp gegeven heeft. Dit verhaal vullen we aan met de ervaringen van bewoners om twee zogenaamde kwaliteitskaarten te maken met de belangrijkste kwaliteiten van Westernieland.

Tussen Wierden en kwelders

Westernieland ligt er bijzonder bij: precies op de grens van het 'wierdenlandschap' in het zuiden en het 'dijkenlandschap' in het noorden. Voordat ze dijken bouwden woonden Groningers op wierden. Deze wierden liggen in nette rijtjes op kwelderwallen. Kwelderwallen zijn door wind en zee ontstane hoge zandruggen, op de grens tussen wad en kwelder. Achter deze kwelderwallen is het water rustiger en slibt klei langzaam op tot land. Na verloop van tijd ontstaat dan iets verderop een nieuwe kwelderwal. Zo ontstaan er kenmerkende reeksen met kwelderwallen.

1200: 't Nije Land

Rond het jaar 1000 gaan er mensen wonen op de noordelijkste kwelderwal van het eiland De Marne. Rond 1200 richt men daar ten oosten van Pieterburen een nieuwe parochie op: Mariaburen. Hier is namelijk nieuw land

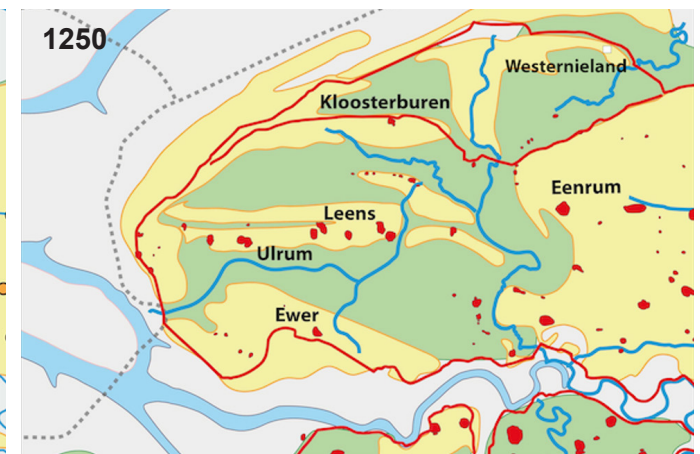
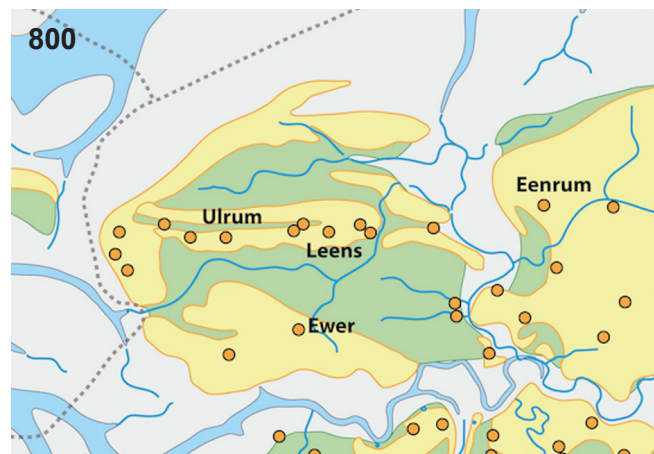
ontstaan, omdat de getijdengeul die De Marne scheidde van de rest van Groningen helemaal is dichtgeslibd. Mariaburen staat daarom later bekend als 'Het Nieuwe Land van Pieterburen', of gewoon 'Nij Land'. Later wordt dit Westernieland, om verwarring met Oosternieland te voorkomen.

1350: ontstaan dijkdorp

Westernieland is een dijkdorp. Rond 1350, een eeuw na de bouw van de kerk, leggen kloosterlingen op de hoge kwelderwal een dijk aan. Langs deze dijk ontwikkelt Westernieland zich. In de nieuwe dijk (later Oude Dijk genoemd) wordt de Hiddingezijl geplaatst, een sluis die ervoor zorgt dat de Westernielandstermaar kan afwateren op het Wad. Deze natuurlijke waterloop is het laatste overblijfsel van de grote getijdengeul en de Hunze die eens van De Marne een eiland maakten. In 1520 is het land buiten de dijk zo hoog opgeslibd dat men de Hiddingezijl opheft. Sindsdien stroomt de Westernielandstermaar de andere kant op: via het Reitdiep naar zee.

1717: ramspoed en verplaatsing

In deze jaren ligt de zeedijk ter hoogte van het Kaakhornsterpad. De dijk breekt bij verschillende stormvloed door. Op de plekken van de dijkdoorbraak sloeg het kolkende water diepe gaten in het land, die zich vulden met zoet water, zogenoemde kolken. Deze zien we nog steeds in het landschap. In 1717 wordt

► *Verschuiving van bewoning op de zes kwelderwallen van De Marne. De witte rondjes zijn wierden. Ben Westerink.*

► *Het nieuwe land van Westernieland onstond door de dichtslibbing van de getijdengeul en Hunze. Later bedijkte men dit gebied. Ben Westerink.*

◀ Ouderdom van de dijken rond Westernieland, met onder de kerk van Westernieland een witte cirkel die de wierde aanduidt waarop later de Rixtumaheerd is gebouwd. Ben Westerink.

▼ Dijkenkaart van Jannes Tiddeman uit 1685 geprojecteerd op een hedendaagse luchtfoto. Eigen collage met beeld van Ben Westerink en Erfgoedatlas.

met de Kerstvloed de hele dijk weggevaagd. Volgens de overlevering vluchten de inwoners naar de hooggelegen Rixtumaheerd en ontspringen zo de dans. Na de vloed zijn van de 50 huizen nog maar 4 bewoonbaar. Het dorp wordt in 1718 herbouwd aan de weg, de huidige Dirk Wierengastraat. Rond Kaakhorn blijft men wel aan de dijk wonen. De naam Kaakhorn verwijst overigens naar de plek waar de vroegere schandpaal of 'kaak' stond. Ter bescherming versterkte men de verdergelegen Kadijk - de huidige Middendijk - tot degelijke kustverdediging.

Op 17e en 18e -eeuwse handgeschreven landkaarten staan huisjes getekend langs de driesprong bij de kerk, maar nooit aan de westkant. Er was daar ook geen weg naar het westen. Wel stond hier ooit één boerderij, vlak voor de toren.

Naar het noorden toe stonden naast de kerk nog twee gebouwen waarvan eentje de huidige Weem is. Van oorsprong was dit een pastorieboerderij die toen nog, net als de kerk, met de voorzijde naar het westen was georiënteerd, een oude regel bij kerkenbouw.

Het tweede getekende gebouw, naast de Weem, hoeft overigens niet het enige huis op deze plek te zijn geweest. De aansluitende strook land langs de Schaapweg is aan de westzijde 40-70 cm hoger dan de weg zelf en het ligt dan ook voor de hand te denken dat daar wel meer huizen hebben kunnen staan, op deze manier aansluitend bij de Kaakhorn. Tot ze werden weggespoeld in 1717.

Vanaf 1900: modernisering

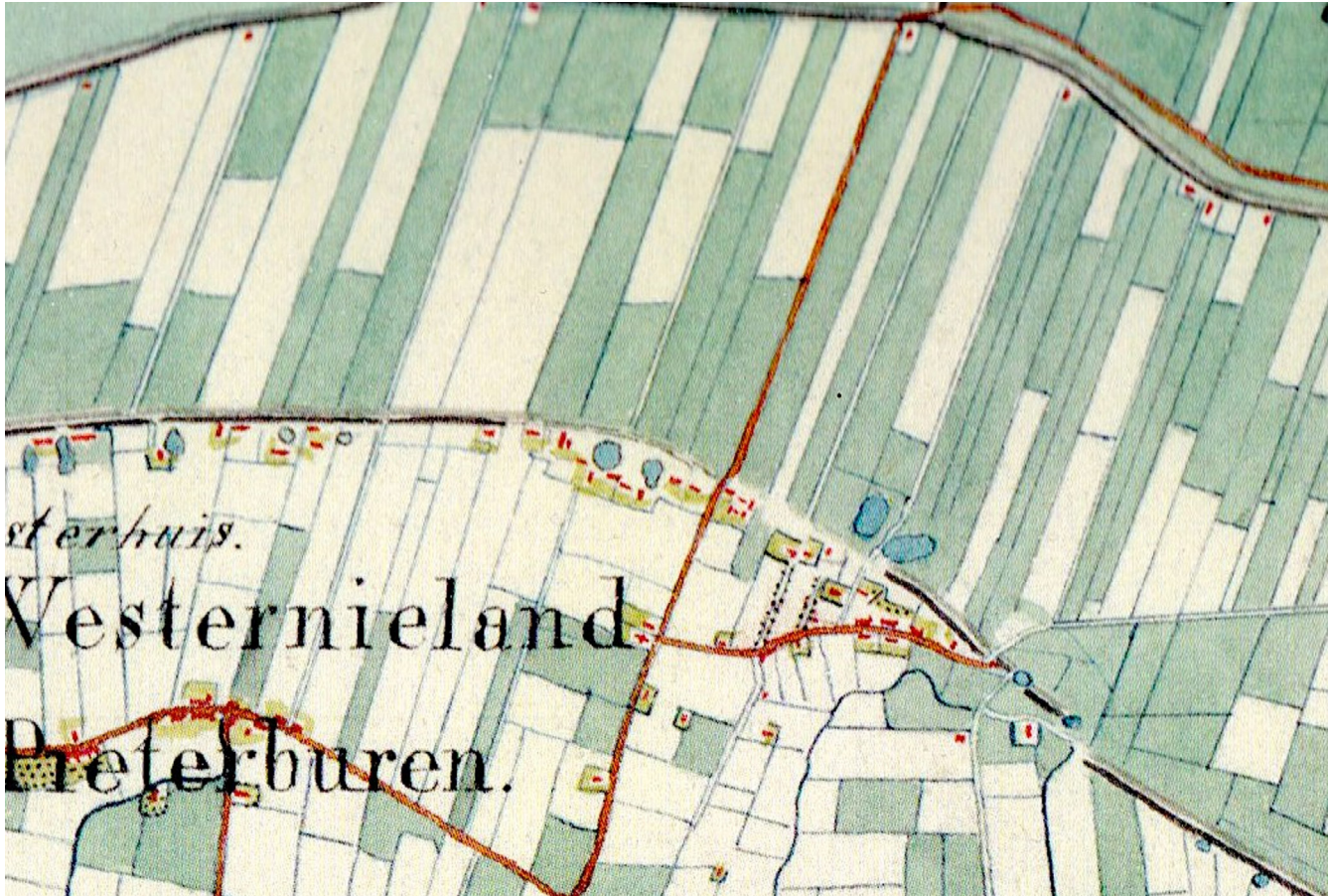
Vanaf de kerk van Westernieland wordt de hoofdstraat in de 19^e en 20ste eeuw langzaam volgebouwd. Enkele van deze panden krijgen later een karakteristieke status. Men werkt vooral in de landbouw, maar ook als smid of timmerman. Beurtschippers vervoeren vanaf het haventje aan de Westernielandermaar vooral graan, aardappelen en suikerbieten naar de Stad. Ook heeft Westernieland tot 1917 een molen, naast de boerderij bij de kerk (nu nummer 8). De middenstand neemt toe. Halverwege de 20ste eeuw zijn er twee bakkers en twee kappers, een kruidenier, een schoenmaker, een verkoper van garen, een textielhandelaar en een caféhouder. Met

Dit zegt de gemeente Hogeland:

“Ons landschap, onze historie en onze cultuur, met alle verschillen die daarbij horen, vormen de basis van Het Hogeland.”

Het beschermen en uitdragen van het landschap en de identiteit van het Hogeland is ambitie nummer 1 in de omgevingsvisie. Deze ambitie 'Pronkjewail Hogeland' is voor Westernieland uitgewerkt in de gebieden 'Wad een kust' en 'Wereld van Wierden'.

◀ Kaart van Huguenin uit ca. 1820. Hoewel de bebouwing nog overwegend aan de oude dijk ligt, zien we in Westernieland de eerste huizen aan de weg verschijnen. Westerink.

◀ De kaart van 1963. De Addingalaan is nieuw aangelegd. Er heeft nog geen ruilverkaveling plaatsgevonden, maar vroegere kerkenpaden zijn al niet meer zichtbaar. De weg naar Baflo staat nog niet op de kaart. De weg naar Baflo liep toen nog langs de Hiddingezijlsterweg.

de mechanisatie van de landbouw neemt de werkgelegenheid af en trekt men weg uit het dorp. Rond 1985 is de traditionele middenstand verdwenen.

Na de oorlog is de hoofdstraat vernoemd naar de plaatselijke verzetsstrijder Dirk Wierenga, die in Scheveningen is gefusilleerd. In 1957 krijgt Westernieland een waterleiding. Rond die tijd bouwt men ook nieuwe straten met daaraan een lagere school. De oude school aan de Dirk Wierengastraat verbouwt men tot gymzaal en badhuis. In 1981 voegt men iets verderop het dorps huis Diekstaal er aan toe. Vijf jaar later wordt het laatste huis in Westernieland aangesloten op het riool.

Ook het landschap rondom Westernieland verandert. In 1940 wordt de laatste nieuwe polder aangelegd. Voor de (dwang)arbeiders

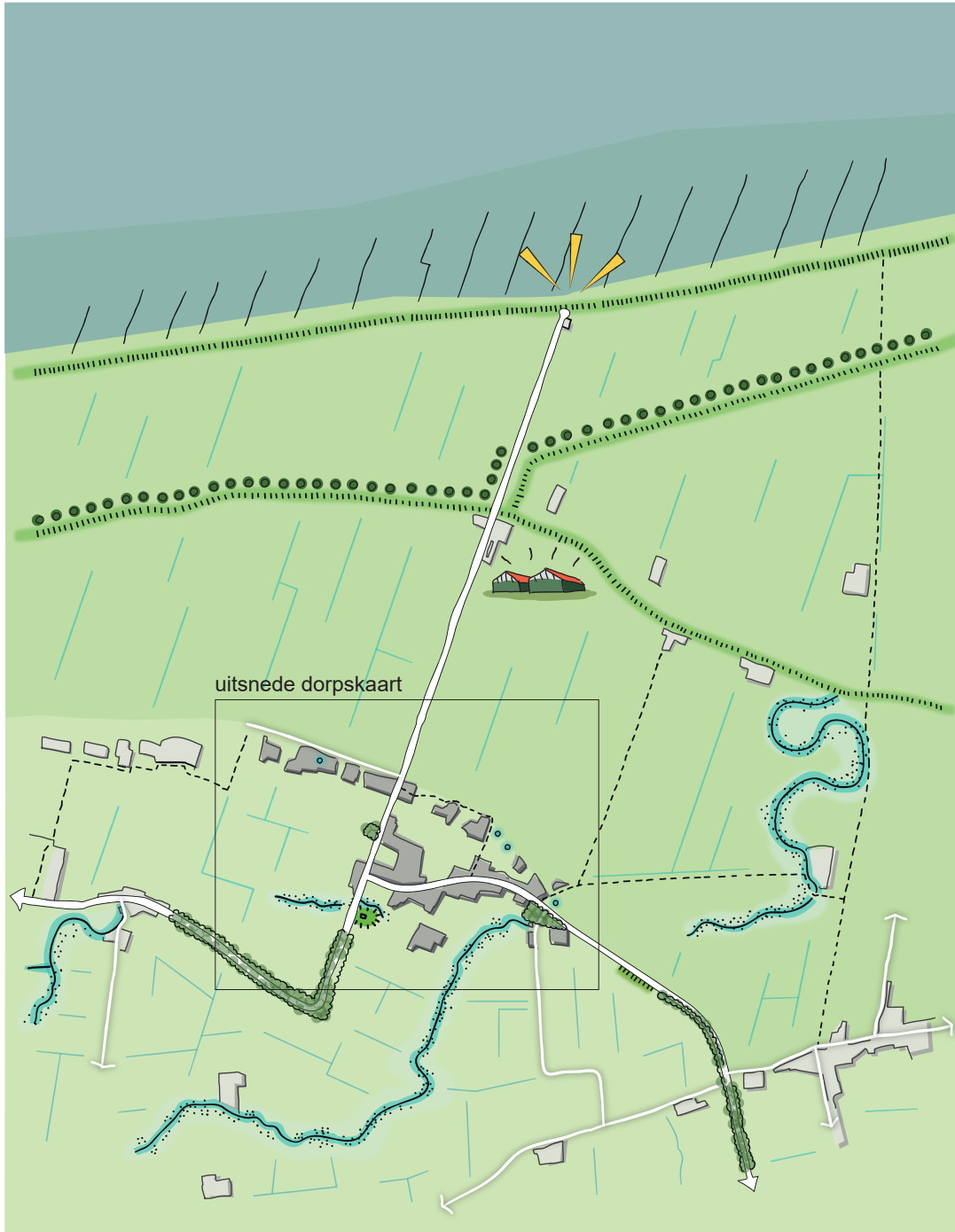
► *Middenstand, scheepvaardij en riolering in Westernieland.*

worden barakken gebouwd: 'De Slikken'. Eind jaren 1960 vindt ruilverkaveling plaats en plant men het dorpsbosje aan. Oude kerkenpaden en tussendoorpaadjes verdwijnen in de loop van de laatste eeuw.

Eén van die verdwenen paadjes is terug te vinden op een oude militaire kaart uit 1850. Hier wordt voor het eerst een kronkelend stippelijntje zichtbaar dat duidelijk doet denken aan een kerkepad. Het loopt namelijk van de voorkant van de kerk rechtstreeks naar Zijlbrugge. Vanaf vroeg in de 17e eeuw werd deze heerd, samen met de Sickumaheerd en de Rixtumaheerd steeds meer het bolwerk van de toenmalige Wiersema's, en de latere Ritzema's en Ikema's, van wie in en rond de kerk ook grafstenen liggen.

WESTERNIELAND - oktober 1984. t Mout eerst minder worden veur t beter wordt. Westernieland krikt riolerina.

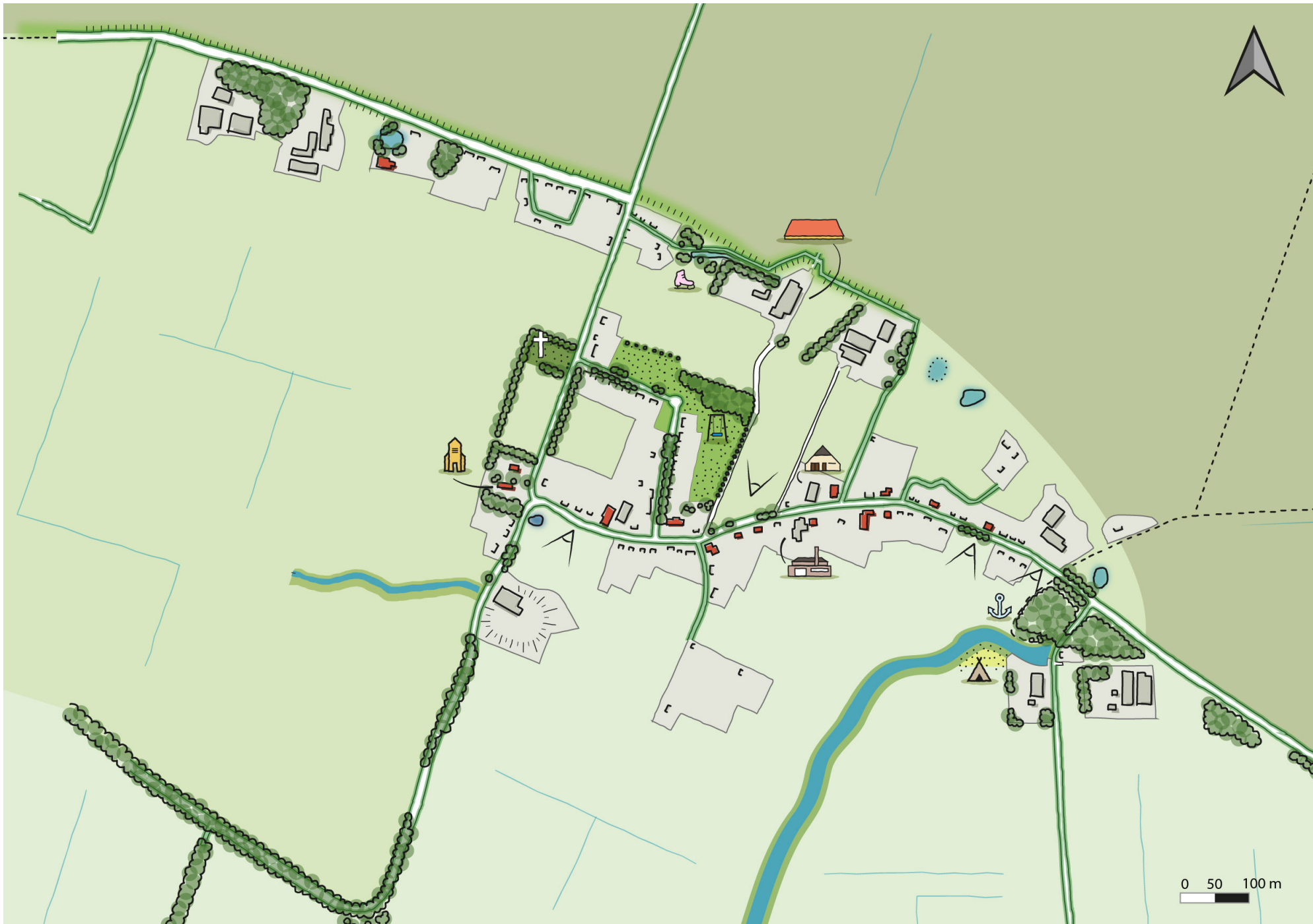

overzichtskaart

- waddenlandschap
- dijenlandschap
- wierdenlandschap
- natuurlijke waterloop
- indicatie sloten
- dijken
- wegen
- wandel- en fietsroutes
- bomenrij
- wegbeplanting
- wierde
- bebouwing westernieland
- de slikken
- uitzicht

dorpskaart

- monumentale kerk
- addingaheerd
- dorpshuis diekstaal
- café de oude smidse
- haven
- camping
- schaatsbaan
- begraafplaats
- speeltuin
- dorpsbosje
- dorpsommetje
- karakteristieke panden
- grote bouwvolumes
- overige bebouwing
- erf
- wierde
- (verdwenen) wielen
- dobbe
- vrij uitzicht vanaf de weg

4

onderwerpen en ambities

onze 6 onderwerpen

In het vorige hoofdstuk hebben we de unieke kwaliteiten van Westernieland beschreven en verbeeld. We gaan uit van de kracht van Westernieland. Daarom gebruiken we deze kwaliteiten als vertrekpunt voor de toekomstplannen voor het dorp.

Op de inwonersavonden hebben we ook over kansen en verbeterpunten gesproken. Hieruit kwamen zes thema's (onderwerpen) naar voren. In dit hoofdstuk geven we voor deze zes onderwerpen aan waar we nu staan, waar we naar toe willen en welke stappen dan mogelijk zijn om de visie te realiseren. Elk thema sluiten we af met een kansenkaart. Deze kaarten samen vormen de visiekaart.

De 6 onderwerpen zijn:

1. Kalm aan (inrichting, verkeer en veiligheid)
2. Mien hoogeland (recreatie)

3. Ons dorp, mien thoes (wonen)
4. Pronkjewail in gruine raand (groen)
5. Mit en veur mekoar (sociale leven)
6. Nije energie (energietransitie)

1. kalm aan!

Inrichting, verkeer en veiligheid

Hoe is het nu?

Je kunt zeggen dat de dorpsstraat zoals die er vroeger uitzag verleden tijd is. Spelende kinderen op straat, mensen die boodschappen doen in het dorp, de scholen als centrum van ontmoeting voor velen. Het is er allemaal niet meer. De vergrijzing heeft toegeslagen en de mobiliteit ook. Maar de dorpsstraten van Westernieland zijn wel de straten waaraan gewoond en geleefd wordt. En waarvan ook nog steeds door wandelaars en fietsers gebruik wordt gemaakt.

In de afgelopen jaren is het gemotoriseerde verkeer toegenomen en dit legt, door zowel particulieren als bedrijven, een veel groter beslag op onze dorpsstraten. Samen met minder gebruik door bezoekers van voorzieningen ligt de nadruk van de dorpsstraten nu op de functie Verkeer. Onze dorpsstraten hebben

nu bovendien, naast de functie voor het bestemmingsverkeer, vooral de functie van doorgaande wegen gekregen. Met veel intensiever verkeer en met zwaardere en grotere voertuigen die vroeger bij de aanleg van de wegen in de verste verte nog niet te voorzien waren.

De huidige inrichting van de dorpsstraten zorgt ervoor dat er te hard wordt gereden (gemiddeld 45 km/u, fietsers die harder dan 19 km/u of meer rijden meegerekend). Voor voetgangers en fietsers voelt dit onveilig en zeker onprettig. Het gemotoriseerde en toenemend zwaardere en bredere verkeer is de dominante factor geworden in de dorpsstraat. Verder is de toestand van de weg dusdanig dat er door hardrijdend en zwaarder verkeer sprake is van hevige trillingen in vele aanliggende woningen.

Waar willen we naartoe?

De belangrijkste wegen in ons dorp zijn de Dirk Wierengastraat, Schaapweg en Westernielandsterweg. Om Westernieland leefbaar te houden is het van groot belang dat de dorpsstraten weer hun oude functie terugkrijgen: een prettige plek om te wonen, elkaar te ontmoeten en een ommetje te maken. We willen een veilige route voor zowel langzaam als sneller bestemmingsverkeer. Voor alle gebruik van de dorpsstraat geldt waar je ook woont, maar zeker in ons Westernieland: gebruik de straat met respect voor de omgeving en de medegebruikers.

Daarnaast vinden we het belangrijk dat de inrichting van de straten duurzaam en klimaatbestendig wordt. Duurzaam met betrekking tot het gebruik van materialen en klimaatbestendig om hitte tegen te gaan en het

- 1 Glasbak splitsing Jan Heidemastraat/Dirk Wierengastraat.
- 2 Dorpshuis De Diekstaal, cultuurdrager.
- 3 Voorbeeld voetpad aan de Dirk Wierengastraat dat slecht begaanbaar is door gootvorming en veel onkruid op de bestrating.
- 4 Voorbeeld voetpad in Pieterburen.
- 5 Onveilige situatie voor voetgangers bij de splitsing Schaapweg/Dirk Wierengastraat.

hemelwater op de openbare ruimte gescheiden en klimaatvriendelijk af te voeren. Bij dit laatste is het belangrijk om zo te ontwerpen dat de huidige problemen worden opgelost. Straatkolken en rioolputdeksels veroorzaken nu problemen met waterafvoer en geluid en trillingen. Zo blijven er grote plassen liggen op de rijbaan. En omdat de putdeksels midden op de rijbaan liggen zijn ze tevens een bron van geluid- en trillingshinder voor omwonenden als er verkeer overheen rijdt.

Voor ons motto hebben we gezocht naar woorden die passen bij onze Groningse en nuchtere aard: *Kalm aan!* De Provincie Drenthe gebruikt langs snelwegen het motto Kalm aan, vlot verder! Met als doel: rustig (veilig) rijden zorgt voor een betere doorstroming van het verkeer. We hebben het in onze dorpsstraten in Westernieland natuurlijk over een andere intensiteit, maar qua grootte en zwaarte van de voertuigen zijn er overeenkomsten. Daarnaast zijn onze dorpsstraten echter ook juist de straten waar de meeste dorpsbewoners wonen die recht hebben op een leefbare en veilige woonomgeving. *Kalm aan!* doet dus recht aan

de zorg voor leefbaarheid en veiligheid.

Qua inrichting betekent dit dat de dorpsstraten anno 2024 moeten worden heringericht. De inrichting dient nadrukkelijk bij te dragen aan de realisering van het motto zonder de doorstroming van het verkeer te belemmeren. Hiervoor willen we de weg op sommige stukken verbijzonderen: plekken die ingericht zijn om de verkeersstroom te onderbreken en wandelende dorpsbewoners de ruimte geven om over te steken, te zitten of een praatje te maken. Daar horen ook mooie dorpsentrees bij, die duidelijk maken dat je een dorpsstraat in rijdt en die ervoor zorgen dat bestuurders hun gedrag daarop aanpassen.

Hoofddoelen

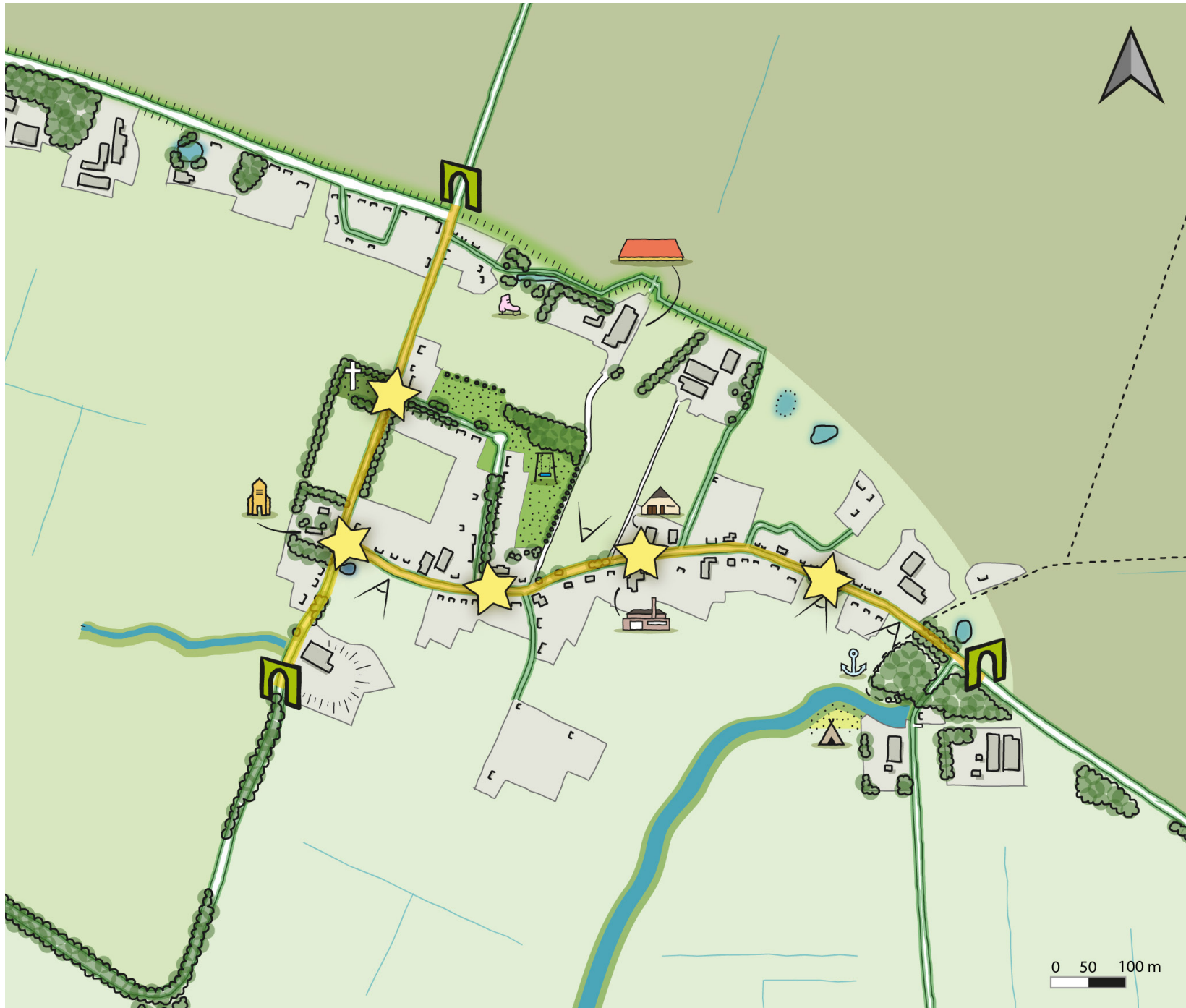
1. veilig met een vloeiende doorstroming
2. groen, duurzaam en klimaatbestendig
3. ontmoetingsplekken
4. aantrekkelijke woon- en verblijfsplek

Dit zegt de gemeente Hogeland:

Het mobiliteitsprogramma bevat mobiliteitskeuzes in 3 thema's (p. 20).

1. Leefbaar en bereikbaar. Een 'betere doorstroming' waar langzaam verkeer voorrang krijgt in (autoluwe) dorpscentra. Een robuust OV en een 'netwerk op orde' waarin de functie en gebruik van alle wegen in balans is.
2. Duurzaam en gezond. 'Ruim baan voetgangers en fietsers' door het fiets en wandelnetwerk tussen kernen te versterken en actieve mobiliteit te stimuleren. Een 'Gezonde buitenruimte' is klimaatadaptief.
3. Sociaal en verkeersveilig. 'Naar 0 verkeersslachtoffers' door aandacht voor kwetsbare deelnemers en agrologistiek, en het faciliteren van bewonersinitiatieven. 'Inclusieve mobiliteit' door een toegankelijk wegontwerp.

- groene dorpsentree
nader te bepalen
- bijzondere plekken
- veilige en vloeiende
doorstroming

Verdieping

Uitgangspunten algemeen

- De openbare ruimte blijft het dorps karakter behouden.
- De ontwikkelingsgeschiedenis en de ruimtelijke opzet van het dorp blijven waarneembaar.
- Bij de herinrichting van plekken inspelen op de gesignaleerde kwaliteiten (in de overige vijf thema's).

Uitgangspunten veilige doorstroming

- Groene dorpsentrees halen de snelheid uit het verkeer.
- Meer veilige ruimte voor fietsers en voetgangers.
- Voldoende ruimte voor (vloeiende) passeermogelijkheden.
- Lange rechte lijnen onderbreken met bijzondere plekken en rijbaanversmallingen.
- Slimme, energiezuinige straatverlichting, met respect voor de dark sky region.

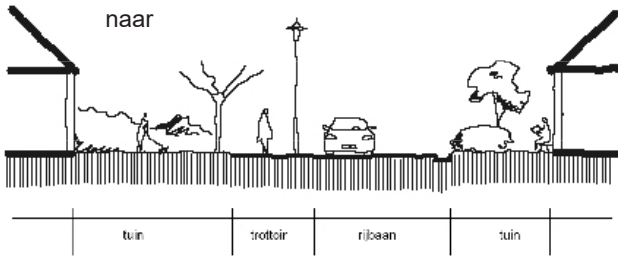
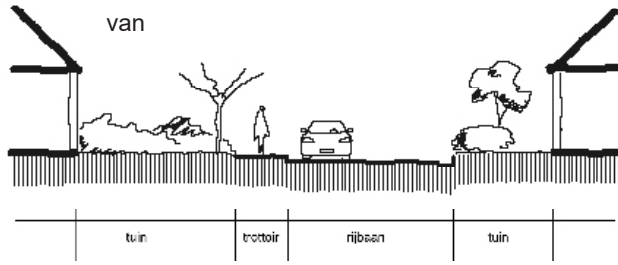
Uitgangspunten groen, duurzaamheid en klimaatbestendig

- Verharding beperken, zodat de bodem zo min mogelijk wordt afgedekt.
- Zichtbare afvoer, infiltratie en opslag van hemelwater.
- Bomen en hagen aanplanten om klimaat te verbeteren en natuur te versterken.
- Gebruik duurzame, geluidarme materialen van dichtbij die hun waarde behouden.

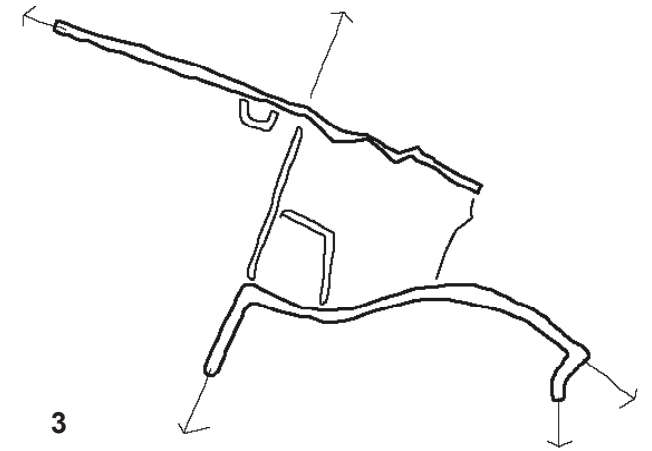
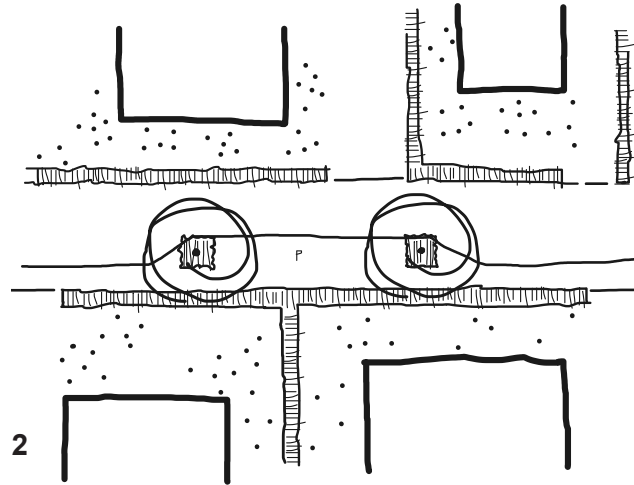
Uitgangspunten ontmoeten, aantrekkelijk wonen en verblijven

- De inrichting zorgt ervoor dat het gemotoriseerd verkeer kalm aan rijdt.
- De openbare ruimte wordt toegankelijker voor andersvaliden.
- De openbare ruimte krijgt meer goed ontworpen zitplekken om te rusten.
- Zitplekken koppelen aan de verhalen over aanliggende locaties, panden, enzovoorts, door bv. QR-codes.

- 1 *Straatprofiel met meer veilige ruimte voor fietsers en voetgangers en toegankelijk voor andersvaliden.*
- 2 *Voorbeeld van een onderbreking van de rechte lijn met een wegversmalling.*
- 3 *De ruimtelijke historische opzet van het dorp.*
- 4 *Voorbeeld van een bijzondere plek in een dorpsstraat.*
- 5 *Voorbeeld van oppervlakkige hemelwaterafvoer.*
- 6 *Voorbeeld van een groene dorpsentree.*

1

2. mien hoogelaand

recreatie in en om het dorp

Hoe is het nu?

In ons landschap zien we hoe onze voorouders vruchtbaar land hebben gemaakt van de zee, én er zijn gaan wonen. Veel van wat typisch is voor ons gebied en tot de pareltjes behoort, is op het moment niet goed ontsloten of ligt verborgen. Bijvoorbeeld de maren, kolken en dobben. Ook zijn waardevolle routes door de omgeving verdwenen. Vroeger liepen er vele (kerke-)paden door het landschap. Het was toen geen afgesloten gebied en men kon er gewoon wandelen.

De laatste jaren zijn met name aan de oostkant van ons dorp weer wandelroutes door het landschap gemarkeerd. In het dorp heeft de speeltuin een metamorfose ondergaan. Daarnaast zijn er aan de randen van het dorp nog twee plekken waar je buiten kan recreëren: de dorpshaven en de wandel- en fietsroute

langs de ijsbaan, waar ook ooit de dijk lag. Bij de dorpshaven ligt de boerencamping die toeristen aantrekt die van de rust en ruimte houden. Beide liggen achter het dorpsbosje, dat nu niet gebruikt wordt voor recreatie.

Waar willen we naartoe?

In zijn lied over “mien Hogelaand” bezingt Ede Staal prachtig het ontstaan en de schoonheid van het Hoge Land. Daarom hebben we deze tekst als inleiding van onze visie gebruikt. We willen voor onszelf – maar ook voor bezoekers van ons dorp – dit mooie landschap nog beter zichtbaar en beleefbaar maken. Het gaat daarbij niet om het aantrekken van busladingen met toeristen; maar mensen die nieuwsgierig zijn, die zijn welkom. De vraag is: Hoe kunnen we voor onszelf, maar ook voor bezoekers aan ons dorp het landschap beter zichtbaar en toegankelijk maken?

Dit kan door wandel- en fietsroutes met vergezichten aan te leggen langs fraaie landschapselementen. Op verschillende plaatsen langs de routes geven we uitleg over de geschiedenis van het landschap en het dorpsleven. Zo zijn er diverse oude panden in ons dorp die vroeger een andere bestemming hadden. Als we deze uitlichten blijft de geschiedenis levend. Daarnaast stimuleren we met deze routes het bewegen en blijven we met elkaar gezond.

Tot slot willen we het recreatief gebruik van de dorpshaven, het bosje en de boerencamping vergroten. Hiermee krijgt het dorp een plek waar de verschillende functies elkaar versterken en dorpsbewoners en bezoekers het hele jaar kunnen genieten van de groene omgeving en water. Deze bijzondere plek wordt goed verbonden met het dorp.

- 1 *Het dorpsormmetje.*
- 2 *De speeltuin.*
- 3 *De Addingaheerd vanaf het dorpsormmetje*
- 4 *De overzijde vanaf hetzelfde pad.*
- 5 *De Westernielandstermaar.*
- 6 *De dorps haven.*

Net als Ede Staal mogen we trots zijn op onze leefomgeving. Niet voor niets ging zijn lied over mién Hogelaand. Wij gunnen iedereen dit mien-Hogelaand-gevoel. We vergroten de recreatieve mogelijkheden in en rondom het dorp door het landschap te ontsluiten. Zo kunnen bewoners én bezoekers genieten van de rust en de ruimte, het landschap en het dorp.

Hoofddoelen

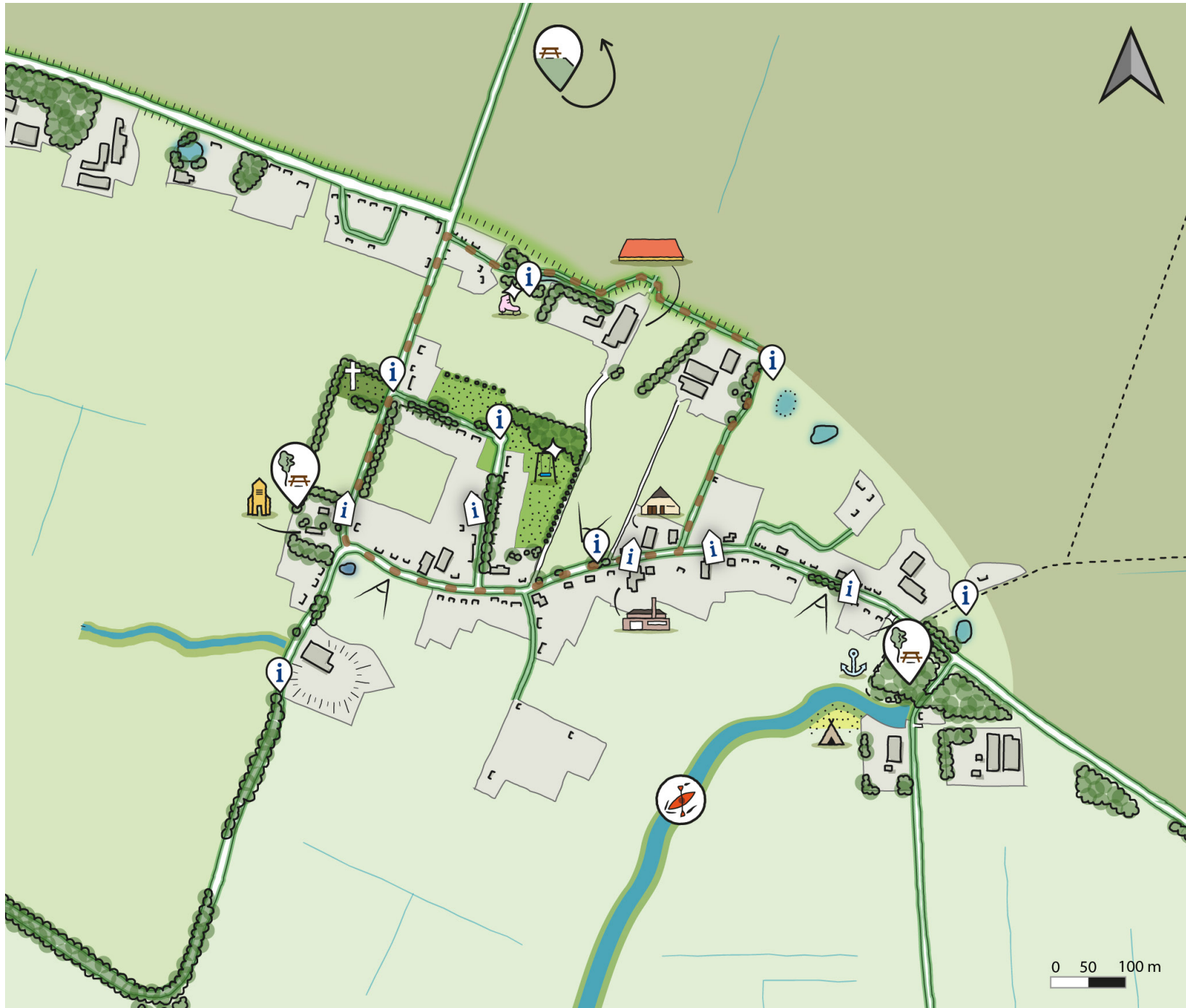
1. Het verder ontsluiten van het landschap door een fijnmazig netwerk van nieuwe wandel- en fietsroutes.
2. Vergroten recreatief gebruik van dorpsHAVen en omgeving.
3. Koesteren huidige recreatiemogelijkheden

Dit zegt de gemeente Hogeland:

De recreatievisie heeft 4 strategielijnen:

1. Vitale en verrassende dorpen: “recreatie en toerisme is geen doel op zich, maar een middel. Voor plekken en voorzieningen die uitnodigen om te ontspannen, te bewegen, te ontmoeten en te ontdekken.”
2. Erfgoed en landschap: landschappen beleefbaar maken “Niet iedere route hoeft tot de puntjes verzorgd te zijn. Struinen door het landschap en dwalen zonder duidelijk eindpunt ... past bij de (doelgroepen van de) gemeente.”
3. Water, Lauwersmeer en Wadden: het recreatief gebruiken van waterwegen, i.s.m. het waterschap.
4. Onderlinge samenwerking: afstemmen en promoten van wat de gemeente te bieden heeft. Doel is ook dat bezoekers vaker overnachten en meer besteden!

- bestaande wandelroutes
- knooppunt met route-informatie en verhalen
- rustpunt op de zeedijk
- belevingsplek met verhaal
- aanduiding oude functies panden
- nieuwe kanoroute
- vergroten recreatief gebruik dorpshaven e.o.
- koesteren dorpsommetje en speeltuin

Verdieping

Algemene uitgangspunten.

- Recreatie is een middel om te genieten van de leefomgeving met haar geschiedenis en (landschappelijke) kenmerken. Een manier om dat te doen is door het landschap beter te ontsluiten met nieuwe wandel- en fietsroutes.

Uitgangspunten voor de verkenning van mogelijkheden om het landschap te ontsluiten met een netwerk van (nieuwe) wandel- en fietsroutes.

- Nieuwe routes knopen op logische plekken aan op bestaande recreatieve verbindingen in Westernieland en omliggende dorpen. Deze komen vanzelfsprekend alleen daar waar de landeigenaren akkoord zijn om hun medewerking te verlenen.
- Nieuwe routes volgen zo veel mogelijk de oude (kerke)paden, landschapsstructuren en ontsluiten bijzondere plekken en landschapselementen.
- Op knooppunten, zoals bij het wad, de kerk en de haven, zijn rust- en informatiepunten te vinden.
- Langs de routes bij bijzondere plekken (QR-)bordjes over de verhalen van Westernieland, en bij bijzondere gebouwen (QR-)bordjes met korte toelichting over de oude functie van het pand.
- In een deel van de wintermaanden wordt de

kerk prachtig uitgelicht. Misschien kan deze nog vaker in het licht worden gezet.

Uitgangspunten voor het vergroten van het recreatief gebruik van de dorps haven en de omgeving van de haven.

- Het dorpsbosje en de haven beter ontsluiten en zichtbaar maken. Bijvoorbeeld door het bos te openen en een mooiere verblijfsplek onder de bomen te creëren.
- Het versterken van de relatie van het dorp met de dorps haven en omgeving door paden aan te brengen.
- De beleving en de recreatieve mogelijkheden van het water meer benutten, bijvoorbeeld door de haven als bestemming en aanlegplaats voor kano's te maken en te kijken hoe de maar beter bevaarbaar kan worden gemaakt.
- Samen met de campingeigenaren en het dorp onderzoeken of, en zo ja, hoe de relatie tussen kampeerterein en dorps haven kan worden versterkt.
- In de inrichting laten zien dat de haven een unieke geschiedenis heeft gehad voor het dorp. Daarnaast vertellen van het verhaal van de Hiddingezijl in de Hunzemonding.

Uitgangspunten voor het koesteren van de huidige recreatiemogelijkheden.

- Samen met de gemeente zorgen we dat het

dorpsommetje, de ijsbaan en de speeltuin in goede staat blijven.

- Het behouden en versterken van het bestaande dorpsommetje en de laarzenpaden door het landschap.

1 *Studieprofiel van het Westernielandstermaar met een wandelpad op het schouwpad en natuurvriendelijke oever door vernauwing van de watergang.*

2 *Smal wandelpad door het veld.*

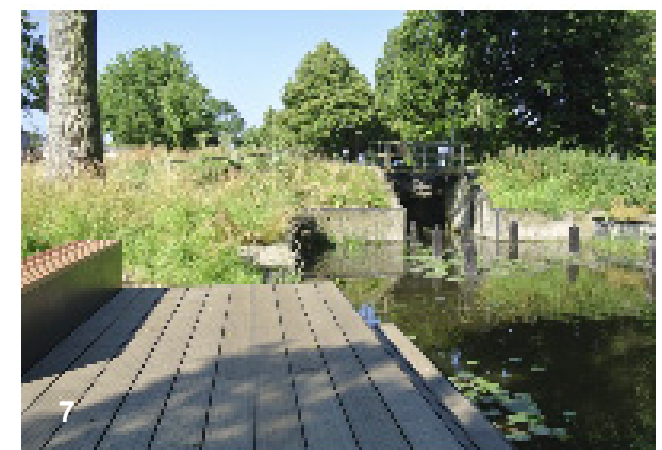
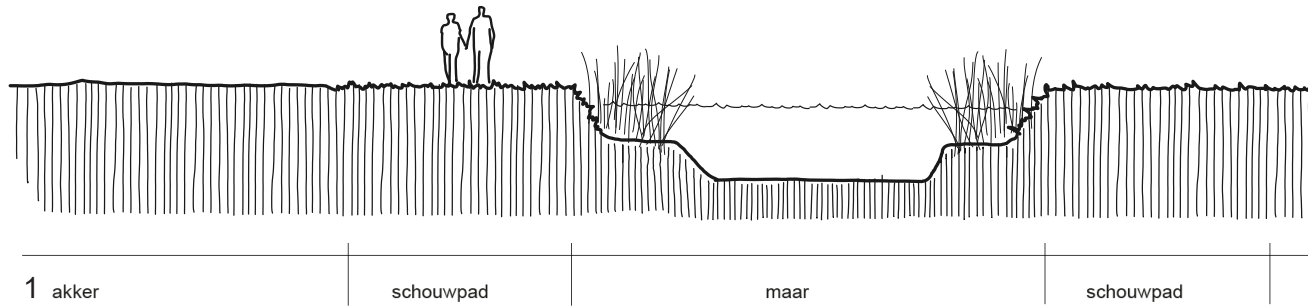
3 *Recreatief knooppunt in het buitengebied.*

4 *Voorbeeld van een kunstwerk uit de serie Wad'n Kunst bij een rustpunt op de dijk.*

5 *Een hoogholtje bij Pieterburen.*

6 *Bomenweide bij de dorps haven.*

7 *Een dorps haven met kanovlonder als rust- en recreatiepunt (Bureau Stoep).*

3. ons dorp, mien thoes

Goed wonen voor jong en oud

Hoe is het nu?

Stond in de vorige visie de krimp nog centraal, nu lijkt deze trend gekeerd en hebben we al jaren achtereen een vrij constant inwoneraantal van circa 240 inwoners. De tijden dat huizen in Westernieland jarenlang te koop stonden zijn voorbij. Ook Westernieland is in trek als mooi rustig woondorp op het Hogeland. Dit heeft wel als gevolg gehad dat ook hier de huizenprijzen flink zijn gestegen wat maakt dat het voor starters lastig kan zijn om een eigen plek te vinden.

Jammer genoeg verkeren verschillende huizen in ons dorp in een slechte staat. Dat kan vervelend zijn voor de bewoners van die panden. Ook beïnvloedt dit het aanzicht van het dorp.

- 1 *Vroeg na-oorlogse woningen aan de Dirk Wierengastraat.*
- 2 *Woning met houten gevelbekleding.*
- 3 *Nieuwbouw aan de Addingalaan.*

Waar willen we naartoe?

We willen dat Westernieland een levendig dorp blijft waar verschillende generaties kunnen en willen wonen: kinderen, jonge en oude mensen en die tussen jong en oud in. Daarvoor moeten er voldoende woningen zijn voor mensen die willen blijven wonen in het dorp dat hen lief is. Die woningen moeten duurzaam en toekomstbestendig zijn.

Inwoners die moeite hebben met het onderhoud van hun huis willen we hierin helpen als zij aangeven daar behoefte aan te hebben. We willen kijken welke (financiële) ondersteuning mogelijk is en hoe de uitvoering op gang kan worden gebracht. Zo kunnen we proberen te zorgen dat iedereen goed kan wonen in Westernieland én maken we samen het dorp nog een stukje mooier.

Verdieping

- Verkenning van mogelijkheden voor nieuwbouw binnen het dorp, bijvoorbeeld op locaties waar nu reeds een woonbestemming geldt. Nieuwbouw kan op verschillende manieren plaatsvinden, variërend van kavels die te koop worden aangeboden tot sociale woningbouw en alles wat daartussen ligt.
- Verkenning van mogelijkheden van erfsplitsing. Daarmee kunnen bijvoorbeeld ouders en een kind op hetzelfde perceel zelfstandig in een eigen woning verblijven.
- Verkenning van mogelijkheden tot het installeren van tiny houses, bijvoorbeeld door het verpachten van grond voor een vastgestelde periode.
- Zoeken naar mogelijkheden van financiële ondersteuning bij het opknappen van woningen met onvrijwillig achterstallig onderhoud. Het doel is hier om deze kluspanen toekomstbestendig te maken, met verkenning van samenwerking met onderwijsinstellingen.

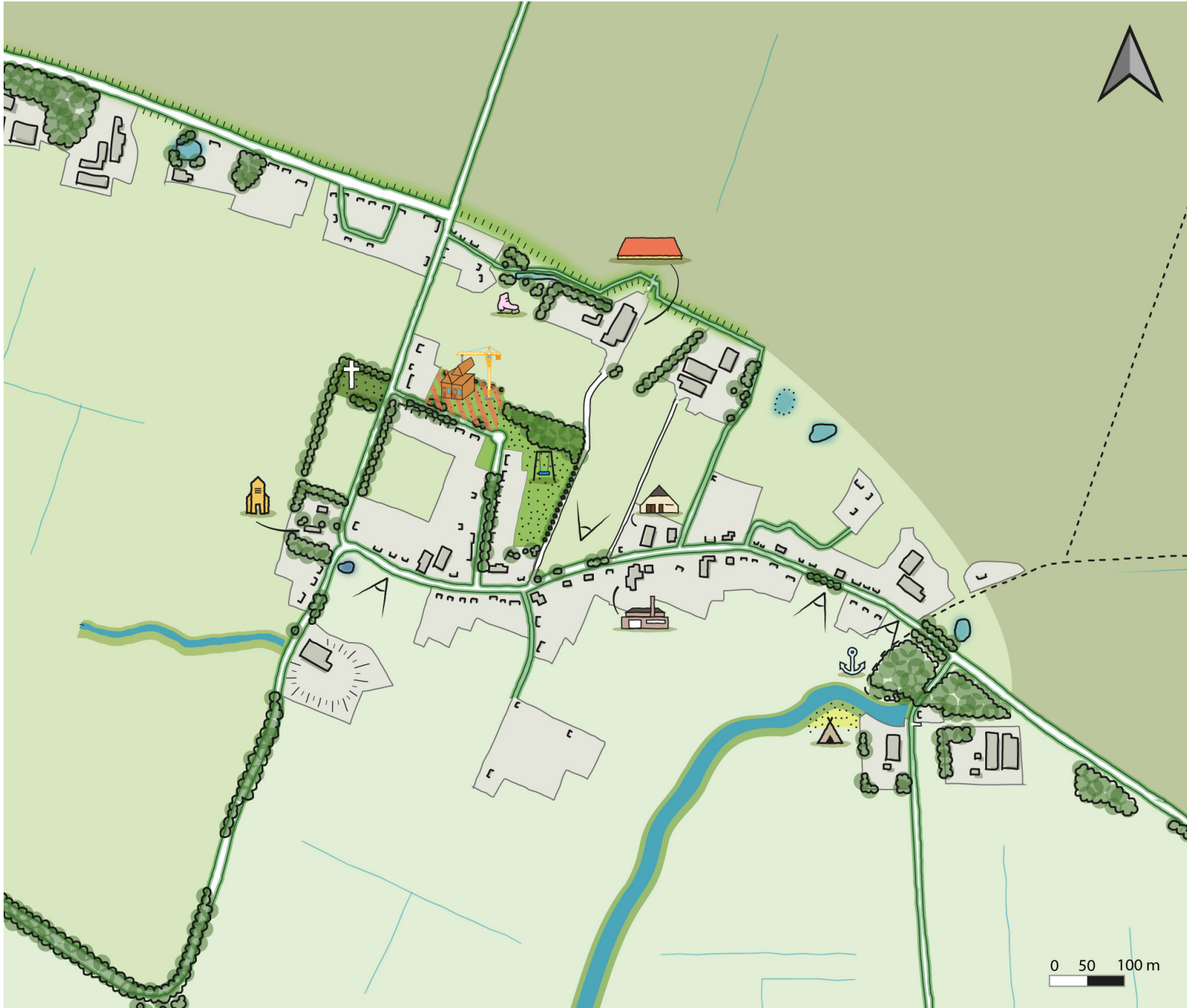

Dit zegt de gemeente Hogeland:

In de woondorpen richting het Wad “verwachten we over de hele periode tot 2030 geen behoefte aan méér woningen, vaak wel betere of andere woningen. ... Binnen de particuliere woningvoorraad is er vanuit kwalitatieve overwegingen behoefte om blijvend in kleine aantallen woningen te kunnen bouwen. ... Als gemeente werken we in deze dorpen niet actief aan mogelijkheden. Wel staan we open voor zowel individueel als collectief initiatief.” Zo staat in de woonvisie. Doorstroming en herbestemming heeft de voorkeur boven inbreiding of uitbreiding. De gemeente wil eigenaren van ‘rotte kiezen’ benaderen om samen een plan te maken.

kansenkaart ons dorp mien thoës

- onbebouwde vlakken met woonbestemming
- ondersteunen opknappen kluspanen

4. pronkjewail in gruine raand

vergroenen en meer natuur

Hoe is het nu?

Ons dorp ligt mooi in het groen; onderdeel van het kenmerkende Groningse wierden- en dijkenlandschap en grenzend aan het Unesco Werelderfgoed de Waddenzee. Met tevens nog de karakteristieke kolken, dobben en het haventje. Bij het doorkruisen van ons dorp wordt niet echt de aandacht gevestigd op deze plekken.

In en rond het dorp zijn er al vaak mooie bloemrijke akkerranden bij diverse landbouwers. Maar voor wat betreft de biodiversiteit, weten we dat het in Nederland nog niet goed genoeg gaat terwijl er wel allerlei mogelijkheden bestaan om daar wat meer aan te doen. Dat is niet alleen goed voor de natuur, maar uiteindelijk ook voor onszelf, want het begint bij de wormen (bodemvruchtbaarheid) en

de insecten (bestuiving en voedselbron voor weer andere dieren). We weten ook dat vanwege de klimaatverandering het slim is om onze omgeving te “vergroenen”, zodat we de hitte temperen en ervoor te zorgen dat de regen infiltreert in plaats van wegstroomt. In de openbare ruimte en op percelen van particulieren zijn er mogelijkheden dit te verbeteren.

- 1 *Slootkant Schaapweg.*
- 2 *Slootkant splitsing Hiddingezijlsterweg.*
- 3 *Slootkanten dorpsommetje.*
- 4 *Openbare inrichting en tuinen Addingalaan.*

Waar willen we naartoe?

Wij willen ons land van ongeschonden vergezichten behouden. Een uitzicht met een dijk, een kerktoren of een plukje bomen: een uitgestrekt land waar je ruimte kunt ervaren. Waar je kunt genieten van mooie landschapselementen zoals kolken, een ijsbaan en een haventje, die samen een parelsnoer vormen. Geen leeg landschap maar vol met biodiversiteit. We willen plekken waar het zoemt van de insecten, waar de vleermuizen 's avonds wakker worden en waar de roofvogels zich boven de dijk en over de akkers laten zien. En we willen voorbereid zijn op de klimaatverandering die gaande is; hitte tegengaan en proberen wateroverlast te voorkomen.

Verdieping

- Verhogen biodiversiteit van bermen langs wegen en paden, met aandacht voor de verkeersveiligheid.
- Verhogen biodiversiteit in dorpsbosje, havengebied, oude dijken en kolken.
- Verhogen biodiversiteit in tuinen van particulieren.
- Verhogen van de beleefbaarheid van deze plekken zonder het dierenleven te verstoren.

Dit zegt de gemeente Hogeland:

Het groenbeleidsplan heeft als ambitie samen met inwoners groenstructuren te versterken om natuurwaarden te verhogen. Groen is meer dan een kosten-batenanalyse. Het plan heeft twee uitgangspunten: 1. Groen sluit aan bij het karakter van de dorpen en het landschap: het versterkt de ruimtelijke structuur en is onderdeel van een groter natuurnetwerk. 2. Groen heeft een aantal duidelijke functies: markering van de gebiedsstructuur, biodiversiteit, verfraaiing, recreatie en klimaatmitigatie.

De vierde ambitie van de omgevingsvisie is 'Groenbewust'. Voor de waddenkust is een ambitie het "vergroten van de biodiversiteit door de natuurwaarden buitendijks ook binnendijks te versterken". In het kleinschalige wierdenland liggen "in de laagtes van de maren kansen voor waterberging en natuurontwikkeling."

kansenkaart pronkjewail in gruine raand

- verhoegen biodiversiteit
bloemenrijk bermbeheer
openbare wegen
- verhoegen biodiversiteit
dorpsbos en -haven
- verhoegen biodiversiteit
oude dijken en kolken
- Wenselijke boombeplanting
Hiddingezijlsterweg

5. mit en veur mekoar

Sociale samenhang en voorzieningen

Hoe is het nu?

Vroeger waren er veel voorzieningen. In de loop der jaren zijn er een aantal verdwenen. De scholen staan er nog wel maar zijn woonhuizen geworden. De winkels zoals die lang in het dorp hebben bestaan zijn allemaal verdwenen. Sinds enkele jaren is Westernieland echter wel weer een bakkerij rijker.

De voetbalvereniging PWC is alweer jaren geleden opgehouden te bestaan, maar de kerk staat nog steeds trots aan de rand van ons dorp op een markante plek. In de loop der tijd heeft de kerk, naast het Huis van God, ook een culturele invulling gekregen met onder andere een jaarlijkse boekenmarkt. Kloksmeren in de kerk is zo'n activiteit.

Een paar cafés hebben in de loop der jaren het loodje gelegd. Het hotel De Oude Smidse bestaat nog wel en heeft deels een nieuwe invulling gekregen: naast hotel/restaurant ook een zorgplek.

Twee constante factoren die nog steeds van belang zijn voor de sociale samenhang zijn het

dorpshuis met gymzaal en de speeltuin met sportfaciliteiten die beide al meer dan 30 jaar bestaan.

Er zijn derhalve diverse activiteiten in het dorp. Dingen die mensen samen doen, evenementen waar je elkaar tegenkomt of elkaar leert kennen. Dingen waar je plezier bij hebt.

De vereniging **Het Dorpshuis** organiseert laagdrempelige activiteiten voor iedereen en biedt tevens onderdak aan activiteiten van andere groepen in het dorp. Zo kunnen leden gebruik maken van de ruimtes voor talrijke gezellige of sportieve activiteiten, of om te vergaderen. Voor sommige activiteiten bestaan aparte verenigingen, zoals de biljartvereniging, ijsvereniging en de badmintonclub.

De vereniging **Dorpsbelangen** is er voor de leefbaarheid in het dorp en de omgeving. Zo coördineren zij bijvoorbeeld de commissies die zich bezighouden met de speeltuin, NL-Doet, de haven, het Addingapark en de plaatsing van kerstbomen in het dorp. Verder werken

zij samen met de **Culturele Commissie** voor activiteiten in en om de kerk en onderhouden contacten met de gemeente.

De commissie **Kerk in het Dorp** is een initiatief van de Protestantse gemeente Winsum-Halfambt om de middeleeuwse Groninger kerken in de dorpen open en daardoor levend te houden voor jong en oud. Vrijwilligers organiseren culturele activiteiten, of zomaar een stil half uur. Een groep klokkenluiders stelt de kerk regelmatig open en luidt elke zaterdag om 17 uur de kerkklok.

Andere activiteiten ontstaan. Gewoon, omdat iemand daar tijd in wil steken of omdat er een clubje ontstaat die daar behoefte aan heeft. Iemand die ons dorp en de wijde omtrek voorziet van bijzondere broden, iemand die iets met cultuur in de kerk wil doen, iemand die concertjes geeft en organiseert. En zo verdwijnen die activiteiten soms ook weer. Heel organisch.

- 1 *Kerk van Westernieland.*
- 2 *Bushalte.*
- 3 *Speeltuin.*
- 4 *Basketbalveld.*
- 5 *Dorpshuis Diekstaal.*
- 6 *Hotel De Oude Smidse.*

Waar willen we naartoe?

We vormen een klein dorp. De voorzieningen die we hebben willen we graag behouden. Maar om ze levensvatbaar te houden kan er met promotie en samenwerking nog wel een schepje bovenop. Met de diverse activiteiten wordt er specifiek op de eigen doelgroep gemikt en wordt er te weinig gekeken naar verbreding ervan of aansluiting bij andere initiatieven uit het dorp. Soms is er ook sprake van concurrentie.

De dorpsvisie is gericht op instandhouding van de bestaande voorzieningen, alsmede versterking van de deelname en samenwerking tussen de voorzieningen onderling. De voorzieningen kunnen nog meer mensen trekken als we meer gezamenlijk op gaan trekken. Zoals bijvoorbeeld gezamenlijk PR voeren: een activiteiten- en evenementenkalender voor

Westernieland als geheel en niet alleen eentje van een voorziening voor zich. Da's ja goud in Westernieland!

Voor de toekomst willen we het klimaat waarin dit soort activiteiten kunnen ontstaan of blijven bestaan zo goed mogelijk maken. Een dorpshuis met veel variatie aan activiteiten en een variëteit aan mensen die daar aan meedoen. En een vruchtbaar klimaat voor spontane acties, die ontstaan, groeien en worden overgenomen.

Onze voorzieningen moeten wel wat minder kwetsbaar worden, "meer vet op de botten krijgen", elkaar gaan versterken en daarmee bijdragen aan versterking van de sociale samenhang in het dorp. Als bijvangst kan het ook de economische activiteit in het dorp

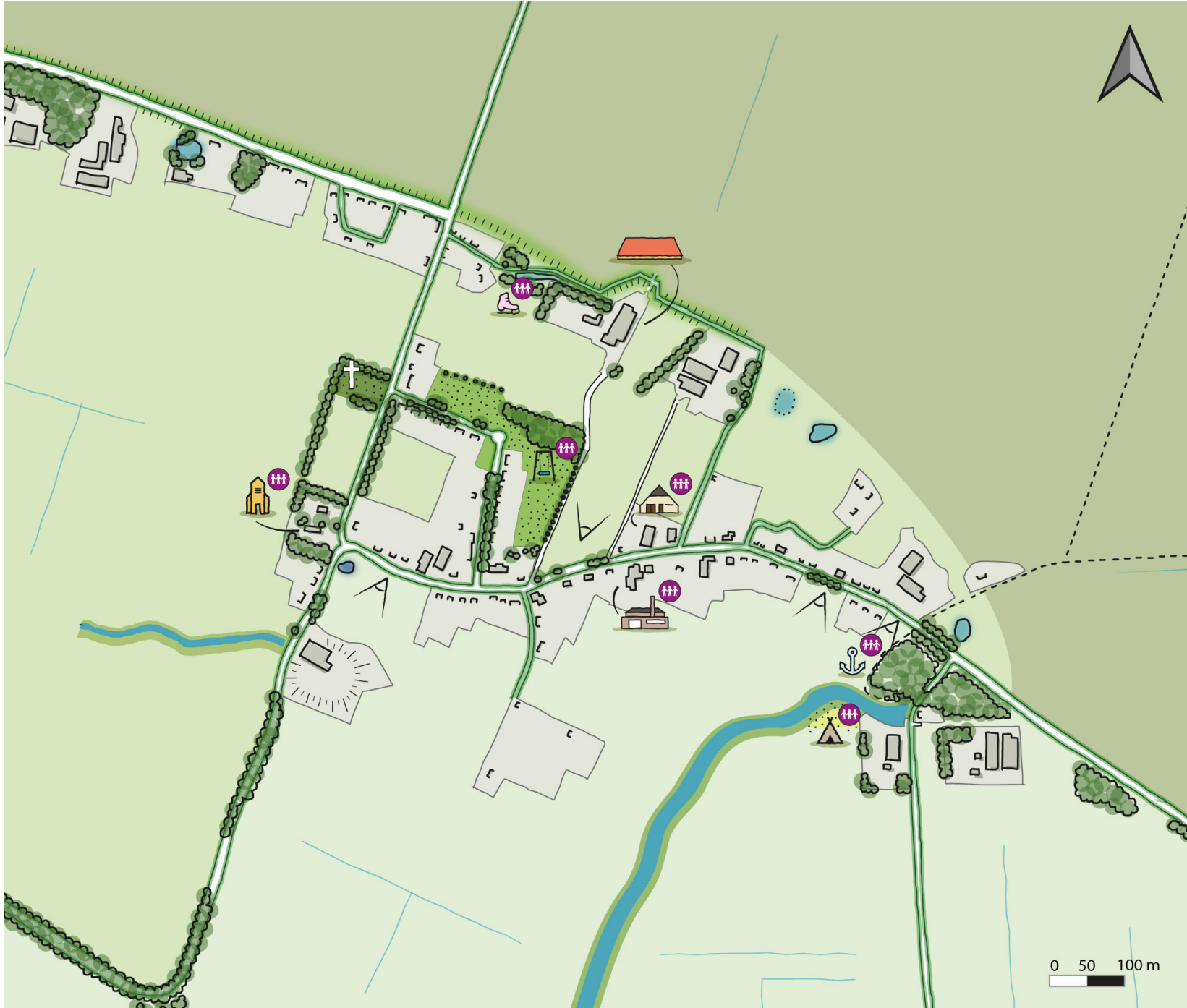
bevorderen. Misschien spelen agrariërs, het hotel en de bakker wel in op activiteiten en evenementen in ons dorp. Van een beetje meer aantrekkingskracht wordt ons dorp niet slechter en kunnen onze voorzieningen profiteren.

Bovendien: gezonde levensvatbare voorzieningen zijn van groot belang voor de leefbaarheid in ons dorp en dus ook voor de sociale samenhang. Het is een plek waar bewoners met elkaar kennis kunnen maken, elkaar ontmoeten en de onderlinge binding kunnen versterken. Onder het motto: mit en veur mekoar!

kansenkaart mit en veur mekoar

locaties gezamenlijk
organiseren en promoten
evenementen

Verdieping

- Verkennende gesprekken om te komen tot een gezamenlijk platform. Op dit platform worden de activiteiten en evenementen van Westernieland gedeeld en op elkaar afgestemd. Ook verkennen we daar de mogelijkheden om de doelgroep te verbreden zowel binnen als buiten het dorp, en om er economische activiteiten aan te koppelen.
- Verkennen van de mogelijkheid om tot een gezamenlijke promotie van activiteiten en evenementen te komen.
- Verkennen van een evenement dat Westernieland verder op de kaart gaat zetten.
- Verkennen van contactmogelijkheden voor alleengaanden die daar behoefte aan hebben.

Dit zegt de gemeente Hogeland:

Het Koersdocument Sociaal Domein gaat uit van 'samenredzaamheid.' Het eigen netwerk of de (dorps)gemeenschap is in principe het vangnet. Soms kan de gemeente tijdelijk ondersteunen. Kwaliteit van professionele zorg gaat boven nabijheid.

De omgevingsvisie heeft als toekomstbeeld 'bloeiende leefgemeenschappen' met een 'rijk verenigingsleven'. De gemeente zet alleen in op voorzieningen in centrumdorpen als Leens, Eenrum of Baflo. Voor woondorpen als Westernieland zijn nauwelijks of geen voorzieningen (van gemeentewege) bedacht.

6. nije energie

verduurzaming en energietransitie

Hoe is het nu?

Wat opvalt in ons dorp (en ook in andere dorpen in de omgeving) zijn de zonnepanelen op de daken van onze huizen. Bij de vorige dorpsvisie waren die er nog niet veel, nu gelukkig wel. Misschien met geld ter compensatie van aardbevingsschade en ongemak. Hoe dat ook zij, ze zijn er; er wordt in ons dorp veel stroom opgewekt met zonnepanelen en een drietal molens.

Er zijn nog geen laadpalen.

- 1 *Windturbine.*
- 2 *Boerenschuur met zonnepanelen.*
- 3 *Verhoogde grondopstelling.*
- 4 *Aanbouw met zonnepanelen.*

Waar willen we naartoe?

De ambities voor de energietransitie zijn hoog en de noodzaak om dit te realiseren is groot. Ook Westernieland zal mee moeten gaan in deze transitie. In 2050 zijn we in ieder geval allemaal van het gas af maar wij hopen ruim voor die tijd belangrijke stappen te zetten.

Kernvragen voor de energietransitie zijn wel welke mogelijkheden wij zien, hoe die worden opgepakt en wat daarvoor de eerste stap moet zijn? Gaan wij deze transitie collectief in of doet ieder dat op zijn manier en hebben we straks allemaal onze eigen laadpaal.

We hebben in ieder geval wel de ambitie deze transitie te ondersteunen en te verkennen welke mogelijkheden er zijn zodat we een bijdrage leveren aan een duurzamere wereld.

Verdieping

In de komende periode wordt het heel belangrijk om kennis en ervaring over duurzame energie te verzamelen en te delen. Om te beginnen kunnen we inventariseren welke vragen en knelpunten we nu ervaren, zoals welke voorzieningen en subsidiemogelijkheden er zijn voor collectieve installaties.

- Duurzame energie.
- Openbare elektrische laadpalen in het dorp.
- Batterij-opslag
- Moderne duurzame verlichting die actief is wanneer nodig.

Dit zegt de gemeente Hogeland:

In het mobiliteitsplan is onder de pijler Duurzame en Gezond 'meer elektrisch rijden' een speerpunt, met het uitbreiden van publieke laadinfrastructuur voor zowel fiets als auto.

In het Beleid Kleinschalige Duurzame Energieopwekking staat dat kleinschalige zonneparken altijd aansluiten op de bestaande dorpsstructuur. Net als kleinschalige windenergie, is het altijd maatwerk.

kansenkaart nije energie

- openbare laadpalen
- verkennend gesprek
collectieve opwekking
- slimme straatverlichting

5

uitvoering

benadering

In voorgaande hoofdstukken hebben we aangegeven wat we zouden willen veranderen of behouden in ons dorp. In dit hoofdstuk beschrijven hoe we denken dat dat kan worden gerealiseerd. Het gaat hierbij enerzijds om de aanpak en anderzijds om een eerste lijst van mogelijke projecten.

In de visie zijn reeds diverse verwijzingen opgenomen naar het beleid van de gemeente Het Hogeland. Het moge duidelijk zijn dat het realiseren van onze visie niet zonder steun van de gemeente kan. Gelukkig wil de gemeente ook haar inwoners helpen om de leefomgeving aantrekkelijker te maken. Ze wil daarbij kansen op allerlei terreinen aan elkaar verbinden; economie, duurzaamheid, recreatie, veiligheid etc. Om zo letterlijk en figuurlijk bloeiende leefgemeenschappen te creëren of in stand te houden.

Maar het moge ook duidelijk zijn dat het realiseren van onze visie in eerste instantie de inzet van onszelf, het dorp, behoeft: het is aan het dorp om concrete projecten te starten of om te verkennen hoe anderen de verantwoordelijkheid hiertoe op zich willen

nemen. In de lijst met projecten wordt reeds een voorzet gegeven wie bij welke actie kan worden betrokken.

Het realiseren van onze visie gebeurt onder verantwoordelijkheid van Vereniging Dorpsbelangen Westernieland. Het bestuur zal kijken wie namens de vereniging als trekkers willen fungeren voor de diverse projecten.

Zeer waarschijnlijk is het realiseren van veel activiteiten alleen mogelijk met externe financiering.

Onze prioriteit ligt, zoals de aanpak in hoofdstuk 1 reeds beschreef, bij de inrichting van de doorgaande wegen waar de gemeente het voortouw moet nemen.

projectenoverzicht

Projecten	Doel	Wat kunnen we zelf?
Herinrichting doorgaande wegen met groene dorpsentrees, ruimte voor veilige ontmoeting en passeerstroken	Doorgaande wegen veranderen in toekomstbestendige en klimaatbestendige dorpsstraten waardoor veiligheid toeneemt en trillingen verminderen	Inspraak leveren bij planontwikkeling
Bloemrijke bermen	Vergroten biodiversiteit in de bermen	Plan maken, budget zoeken en meehelpen, coördineren realisatie en onderhoud
Verhalen van bijzondere panden en plekken (zoals kolken)	Westernieland interessanter maken voor bewoners en bezoekers	Identificeren waar me welke verhalen willen vertellen Uitwerken verhalen, budget zoeken en realisatie
Nieuwe wandel- en fietsroutes	Westernieland interessanter maken voor bewoners en bezoekers	Identificeren mogelijkheden, budget zoeken en coördineren realisatie
Ontsluiten haven/dorpsbosje	Westernieland interessanter maken voor bewoners en bezoekers	Met Staatsbosbeheer en gemeente (eigenaren dorpsbos en haventerrein) mogelijkheden verkennen voor betere
Westernielandster Maar bevaarbaar	Recreatieve mogelijkheden Westernielandster Maar vergroten	Overleg met Waterschap (onderhoud Maar) en gemeente (aanleg kanostijger)
Ons dorp, mien thoes	Opknappen kluspanden en extra ruimte voor wonen	Werkelijke behoefte peilen aan
Mit en veur mekoar	Sociale samenhang vergroten	Gesprek organiseren over vorming platform, gezamenlijke PR en additionele activiteiten voor alleengaanden
Nije energie	Realiseren energietransitie	Kennis vergaren over welke collectieve duurzame energievoorzieningen mogelijk zijn

Wie/wat hebben we nodig?	Op welke termijn willen we dit?
Gemeente Het Hogeland	2025
Kennis waar wat kan	2025
Financiering realisatie van bijvoorbeeld borden met QR-codes	2027 na herinrichting doorgaande wegen
Kennis vanuit wandelknooppunten Netwerk, budget	2026
Medewerking (kennis en financiering) gemeente en Staatsbosbeheer	2026
Waterschap Noorderzijlvest en gemeente	2027
Gemeente	2027
Eventueel subsidie voor activiteiten alleengaanden	2025
Kennis van deskundigen	2028

◀ Termijnen zijn indicatief; hangen ook af van interesse en beschikbaarheid van de benodigde trekkers vanuit het dorp.

6

Bijlage:
Dorpsavond 3
juli 2024

Aantekeningen Dorpsavond

Aantekeningen eerste gezamenlijke bespreking van de conceptvisie

Dorpshuis Diekstaal, 3 juli 2024.

In dit bestand vinden jullie aantekeningen van de tafelgesprekken over de conceptversie van de dorpsvisie. De tafelgesprekken zijn gevoerd aan de hand van de zes thema's uit de concept dorpsvisie. Vragen die worden voorgelegd zijn:

1. Herkennen jullie je in de visie?
2. Hoe gaan we dit thema verder uitdiepen?
3. Vind je dit thema zelf belangrijk en wil je meehelpen aan de uitwerking?

Naar aanleiding van deze bijeenkomst zijn veranderingen in de conceptvisie aangebracht. Een aantal verkeerde of onduidelijke kwesties zijn veranderd. Het ontstaan en de geschiedenis van het dorp bijvoorbeeld zijn bewerkt. Ook de ideeën voor wandelpaden staan niet langer op de kaart na hevige bezwaar van de aanwezige grondeigenaren. Omdat veel Westerniëlanders wel een wens hebben voor meer wandelpaden zijn ze niet volledig uit het concept verwijderd. Niet alle ideeën die op 3 juli

zijn geopperd staan in deze conceptvisie. Maar waar mogelijk zijn ze opgenomen onder een van de zes thema's, als aanvulling of als extra richtingaanwijzer bij de verdere uitwerking.

Dank voor alle bijdragen op de avond en over de mail!

1. Kalm aan!

Kalm aan gaat over het verkeer in het dorp, de doorstroming en de leefbaarheid. Kan het dorp veiliger en intiemer worden ingericht? En hoe is de doorstroming voor bewoners en voor landbouwers (met hun leveranciers) te garanderen. In de tafelgesprekken worden de problemen en kansen uit de conceptversie herkend. Verschillende oplossingen worden aangereikt.

Voor de inrichting van het dorp kan gekeken worden naar de herprofileringen van Pieterburen, Den Andel, Zandweer en Onderdendam. Daar zijn verschillende vormen uitgewerkt, waar we van kunnen leren. Vaak

wordt naar voren gebracht dat de inrichting van het verkeer overzichtelijk, simpel en eenduidig zou moeten zijn;

- zonder drempels; (afremmend en optrekkend verkeer)
- met een duidelijk begin en eind en met enkele verbijzonderingen;
- die in één oogopslag duidelijk maakt dat hier een 30 km/u regime geldt.

Een algemeen gedeelde klacht is ook de technische staat van de wegen: de hoofdweg moet veel beter gefundeerd worden, trillingen veroorzaakt door verkeer moeten worden gedempt en de ontwatering van de weg moet beter; de weg drijft. Er ligt een win-win optie met de vernieuwing van de riolering.

Meer praktische belemmeringen

- Veel overhangende begroeiing vanuit voortuinen. Onderhoud moet beter. Elkaar aanspreken hierop zou kunnen helpen.
- Handhaven van snelheid met flitspaal en ook zebrapaden
- Idee dat door een aantal mensen wordt geopperd is: Parkeerverbod aan de kant van het Dorpshuis en dat in het hele dorp

langs de hoofdweg toepassen. Mogelijk een duidelijk gemarkeerde verlaagde stoep die vrij van auto's is, met aan de overzijde het groen en de geparkeerde auto's.

Conclusie: Er is een redelijke overeenstemming wat er vanuit de dorpsvisie zou moeten gebeuren. Maar de inrichting van het dorp blijft ook een kwestie van verschillende voorkeuren en behoeften waarin balans gezocht moet worden. Aan de hand van een gedetailleerde inrichtingsschets zou de gemeente een raming kunnen maken en die op de gemeentelijke investeringsplanning kunnen zetten.

2. Mien Hogelaand

Wandelpaden.

Bij veel boeren en grondeigenaren is er groot ongenoegen over de manier waarop er is gecommuniceerd over de wandelpaden. Zonder aankondiging kregen zij een conceptvisie met kaarten waarop lijnen zijn getekend over hun privé eigendom. Bedoeld als ideeën. Boeren en grondeigenaren zien de plannen voor

meer wandelpaden over hun grond niet zitten. Dat heeft onder meer met aansprakelijkheid te maken. De boeren zijn verantwoordelijk wanneer wandelaars (en hun honden) iets overkomt, bijvoorbeeld door materieel, rondvliegende kluiten of gewasbescherming. Andere paden worden volgens agrariërs nauwelijks gebruikt. Er zijn meer dan genoeg ommetjes volgens hen. Het ommetje langs de dijk wordt vaak genoemd. Incidentele 'beroepswandelaars' op de bestaande laarzenpaden zijn volgens één boer geen probleem. De angst is meer voor in gedachten verzonken inwoners die regelmatig een blokje omgaan. Tijdelijke pacht of verkoop van grond kan alleen vrijwillig en rendabel. Bij andere dorpsbewoners leeft zeker de wens voor meer wandelpaden, om verschillende lusjes te kunnen maken. Er is enig pessimisme over de haalbaarheid daarvan. Om met de fiets elders naartoe te gaan om een blokje om te maken is minder aantrekkelijk. Het lijkt eenieder een goed idee om met het Waterschap om tafel te gaan om duidelijkheid te krijgen over het eigendom en de toegankelijkheid van het schouwpad langs de maar en de haven.

- *Dorpsbosje*
Het bosje was in het verleden toegankelijk, maar dat is niet meer zo. Bij bijna alle inwoners is het wel de wens het bosje aantrekkelijk te maken. Het bosje is onder beheer van Staatsbosbeheer. Enige tijd geleden is geprobeerd het bosje te openen, maar de jagers/wildvereniging wil het bosje houden als toevluchtsoord voor wild. Eén inwoner stelde daarom voor in te zetten op het openen van de randen van het bosje en zo wat meer gelaagdheid aan te brengen en benoemt dat het schouwpad langs het bosje niet goed wordt beheerd.
- *Dorpshaven en maar*
De dorpshaven wordt weinig gebruikt en dat vinden veel mensen jammer. We zouden de haven vaker kunnen gebruiken voor dorpsevenementen. Meerdere inwoners verwezen naar de activiteiten rond de Tocht om de Noord in 2017. Een (trailer)helling voor boten zou fijn zijn. Ook wordt een zwemstrandje genoemd. Veel mensen vinden dat we verder moeten uitwerken wat we eigenlijk met de haven willen en voor wie. Ook hier de positie van

het Waterschap peilen. Er liggen geen boten meer in de maar. Deels omdat de eigenaren zijn overleden, maar ook omdat het water dichtgegroeid is. De maar zou 80 centimeter diep uitgebaggerd moeten worden.

- *Onderhoud huidige voorzieningen*
Vaak kwam het gesprek uit op het gebrekkige onderhoud van de gemeente van de huidige recreatieve voorzieningen. Zo maait de gemeente niet genoeg en doet te weinig aan onderhoud van de voetpaden, de haven, de schaatsbaan en het bosje. Er zijn weinig prullenbakken, bijvoorbeeld in de haven, en sommige verdwijnen opeens. De kerk is prachtig en een trots van Westernieland, maar wordt maar gedurende drie maanden van het jaar verlicht. Dat kan langer!

3. Pronkjewail in grüne raand

“Meer groen” moet eigenlijk “meer kleur” zijn. Er zijn al best veel akkers met bloemen(randen) bij boeren in het dorp. We kunnen inventariseren of er nog meer bloemrijke bermen kunnen komen.

Er is overlap met ‘Mien Hogelaand’. Vandaar dat dit thema wat korter is uitgewerkt.

Aandachtspunten zijn:

- Het is een goed idee om te kijken of je meer bloemrijke bermen kunt krijgen en de ijsbaan en de dobben en kolken beter beleefbaar te maken zijn, mits de rust niet verstoord wordt.
- Bij de haven zou het mooi zijn als het water van zwemkwaliteit is (kwaliteitscontrole van het water) en er mogelijkheden zijn voor kano's om aan te leggen.
- Bij het Addingapark waren stukken met wilde bloemen, maar die zijn nu weg. In het Addingaparkje kan een oogstevent worden georganiseerd met het gezamenlijk plukken van vruchten en het maken van jam.
- Een vervolg is wellicht om verdieping aan te brengen, te beginnen met een wandeling door het dorp met een deskundige om te kijken waar mogelijkheden zijn. Hier zijn wel gegadigden voor.

4. Mit en veur mekoar

Het belang van het thema wordt breed

onderkend. Maar er wordt ook geconstateerd dat we een klein dorp zijn. Het aantal vrijwilligers is nu al een knelpunt voor de instandhouding van de voorzieningen. Het versterken ervan zal nog meer inzet vragen. Tegelijkertijd is iedereen het erover eens dat, wil je de neergaande spiraal van vrijwilligersinzet en bezoekersaantallen (speelt bij het dorps huis) tegengaan, je iets moet bedenken om dit om te keren. Het afstemmen van activiteiten op elkaar wordt toegejuicht. We hebben een gezamenlijk platform nodig, met een jaarkalender van alle activiteiten in het dorp.

Evenementen op de schaal van Westerweilandrock en Westernieland Run worden gewaardeerd. Daarmee zetten we Westernieland wat meer op de kaart en doen we ook leuke dingen voor de eigen inwoners. Iedereen heeft leuke herinneringen aan deze evenementen en was ook best wel een beetje trots dat dit toch maar in Westernieland werd georganiseerd.

Nieuwe ideeën voor evenementen:

- Slikslee wedstrijd. Er zijn mensen die dat wel willen meehelpen in de organisatie.

- Westerweilandrock en Westernieland Run in ere herstellen.
- Het dorpshuis kan meer een ontmoetingsfunctie gaan vervullen à la Den Andel waar er mensen spontaan over de vloer komen, mede omdat er ook een aanbod is van voorzieningen/activiteiten die maken dat mensen hiernaartoe komen.
- Het organiseren van een aanbod om te kunnen eten in het Dorpshuis of activiteiten voor ouderen wordt hierbij genoemd.

Mensen juichen toe dat de volgende verdiepingsslag per thema voor eenieder toegankelijk is. Dus niet apart in groepen uiteen, maar elk thema voor eenieder openstellen zodat het meer draagvlak krijgt wat er per thema aan vervolg of invulling komt. Concreet: bijvoorbeeld een middag en avond benutten om meerdere thema's achtereenvolgens te behandelen in een verdiepingsslag waarbij iedereen de mogelijkheid krijgt om aan te schuiven en mee te praten.

5. Ons dorp, mien thoes

Introductie:

Westernieland telt ongeveer 240 inwoners. In het verleden was het een krimpgemeente, dat is niet langer zo. Het dorp blijft ongeveer gelijk of groeit, huizen staan niet lang leeg.

Bespreekpunten waren: 1) nieuwbouw, 2) andersoortige huizen, 3) onderhoud en 4) samen

Er is in de huidige plannen maar heel beperkt ruimte voor bouw. Variëteit is van belang in het woonaanbod. Dingen die naar voren komen in meerdere groepen:

- Als er gebouwd gaat worden hoopt iemand dat de gemeente kavels aanbiedt die in de vrije verkoop gaan. Dat wordt met name door één inwoner onder woorden gebracht.
- Meerdere mensen geven aan dat in verschillende gezinnen kinderen opgroeien die hier ook graag zouden willen blijven wonen. Maar ze krijgen onvoldoende een voet tussen de deur. Er zijn te weinig starterswoningen, wordt gezegd, voor de eigen jeugd. Westernielanders zouden bij

de woningbouwvereniging voorrang moeten krijgen bij het zoeken naar een huis in Westernieland.

- Meerdere mensen spreken over erfsplitsing, waarbij bijvoorbeeld ouderen zelfstandig op het erf blijven wonen. Bijbouwen op het eigen erf kun je wel voor elkaar krijgen, wordt gezegd. Iemand oppert de mogelijkheid om tiny houses te bouwen op een plek die bijvoorbeeld voor 10 jaar wordt verhuurd. Meerdere generaties die in het dorp wonen, jongeren, ouderen en alles wat daar tussen zit, moeten we nastreven.
- Niet alle huizen zijn in een staat van goed onderhoud. Sommige worden verwaarloosd, sommige worden gerenoveerd in een traag tempo. Omwonenden vinden té traag. Over huizen of erven die rommelig zijn of worden: bij alle gesprekken komt in dit kader als eerste naar boven: "je bent eigen baas op je eigen erf. Je achtertuin is van jou, daar heeft niemand iets mee te maken".
- Elkaar aanspreken is wel belangrijk maar gaat niet zo gemakkelijk. Afspraken over heggen, parkeren op de stoep: elkaar daarop aanspreken gebeurt in de praktijk

niet zo veel.

- Een ander voorbeeld: Bij het Oudejaarsvuur bij de speeltuin gaat er elk jaar een hoop rommel en troep in en ook gebeurde het dat de heg van de speelplaats in het vuur verdween. Die heg was eerder dat jaar door dorpsbewoners geplant.

Losse eindjes:

- Stoepen zijn heel slecht.
- Verlichting is hier en daar matig.
- Bij plensbuien de laatste maanden staat de weg onder water in de Dirk Wieringastraat bij de kerk. Het riool kan het niet aan.

6. Nije Energie

In de verschillende gespreksrondes wordt besproken dat het nadenken en uitwerken van het thema Nije energie meer tijd vraagt. Dat komt omdat het rapport Dorpsvisie pas kort van tevoren beschikbaar was.

Er is zeker een informatiebehoefte en er is ook behoefte om verschillende ideeën bij elkaar te

brengen en verder te onderzoeken.

- Je kan de nieuwe energie handen en voeten geven door een plan te maken met een tijdsfasering over energie-opwekking, verduurzaming, laadpalen en (slimme) verlichting.
- Er kan een laadpaal bij de oude school komen (Jan Heidemastraat, Addingalaan), bij het dorpshuis (1e prioriteit), maar vooral ook laadmogelijkheid voor fietsen/scootmobiel, bijvoorbeeld bij het dorpshuis. Slimme verlichting graag.
- Wat vele aanwezigen ook aangeven is dat we eerst het probleem van energienetwerk moeten oplossen. Nu al is er een probleem om een zwaardere netaansluiting te verkrijgen vooral bij bedrijven.
- Een aantal aanwezigen wil een dorpswindmolen of een windmolen op het erf die dan wellicht stroom kan opwekken voor het dorp in combi met batterijopslag. Ze ervaren regeldruk provincie etc.
- Anderen herkennen zich minder in de plannen; het is veel te wollig opgeschreven (dan raak je in de war). Er is behoefte aan een visie die kort en bondig is, zoals

bijvoorbeeld het geval is bij de kaarten.

- En tenslotte, opnieuw: Kijk ook naar andere dorpen die goede stappen hebben gezet en werk samen. Bijvoorbeeld als het gaat om batterijopslag en al of niet gezamenlijke aankoop.

colofon en verantwoording

Deze dorpsvisie is tot stand gekomen door de inzet van een werkgroep van actieve inwoners van Westernieland die in samenspraak met een veel grotere groep inwoners tussen 2022 en 2024 aan de hand van kaarten dorpsgesprekken hebben gevoerd. Daarbij is zij ondersteund door de gemeente en de organisatie voor omgevingskwaliteit Libau. De visie zal door Dorpsbelangen Westernieland begin 2025 aan het gemeentebestuur van Hogeland worden aangeboden.

De Werkgroep bestond uit de volgende personen:
Sonja van der Graaf
Bram Neuijen
Harry de Vries
Hans Schripsema

Vanuit stichting Libau:
Tim Willems Kruize
Jesse Akkerman
Piet Ziel
Hein Kroodsma

Begeleiding door Homme Joustra van gemeente
Hogeland
Dec. 2024

dankwoord voor de bewoners

De inwoners van Westernieland hebben op een aantal bijeenkomsten flinke inzet geleverd en duidelijk gedachten geuit en overgebracht wat men belangrijk vindt. Ook is er los van de avonden via mail en buurgesprekken veel input geleverd. Dat alles is in hoofdlijnen in de visie ondergebracht. Hoewel een dorpsvisie iets is van lange adem is en per definitie een globaal karakter kent is het wel degelijk bedoeld om op de korte termijn stappen te zetten. En dat kan nu ook met dit gemeenschappelijk rapport.

Daarvoor zijn we ieder dankbaar.

gemeente
Het Hogeland

dorpsbelangen
westernieland